

891.99

U-27

Возвращайте книгу в
срок, чтобы и другие
могли воспользоваться
ею.

QITABI VƏKTİNDƏ KAJTARILIZ
ВОЗВРАЩАЙТЕ КНИГУ В СРОК

Неçә дәфә вәрилмиздур
Количество предыдущих выдач

891.99

U-27

my

ՄԻՔԱՅԷԼ ՄԱՆՈՒԷԼՅԱՆ

U-30.1

ՊԱՏՄՈՒՆԾՔՆԵՐ

16621

Центральная биб-на им. Ленина
гор. Баку
ИНДЕНТИФИКАЦИОННЫЙ № 1936 г.

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Էլեկտրասպ. օր. Ն. Աղանեսանցի, Պոլիգ. 7.
1912

1088
41

Կ Ա Տ Ա Կ

Արդէն սկսել էր մթնել: Բայց նրանք դեռ կծկված եկեղեցու պատի տակ՝ սպասում էին, որ անձրևը բոլորովին դադարի:

Ցնցոտիները հազիւ էին ծածկում նրանց մերկ մարմինները: Փողոցներում անանցանելի ցեխ էր: Նրանք կծկվել՝ լուռ էին:

— Զը կտրվեց, — հարցրեց նրանցից մէկը, ձեռքը պարզելով օդի մէջ:

— Բարակել է, գնանք:

— Հա, գնանք, ես լաւ մրսեցի, — ասաց կոյր ծերունին լալկան ձայնով:

Միւսը վեր կացաւ, վերցրեց կողքին ընկած պարկը և ցուպը, փեշը տուեց ծերունուն, որը գողալով կանգնած էր:

Նրանք առաջ շարժվեցին, առանց ուշք դարձնելու որ մինչև սրունքները խրված են ցեխի մէջ:

— Ինչ ցուրտ է, ես լափ սառայ:

— Մի քիչ շուտ-շուտ արի, կը տաքանա:

Նրանք արագացրին քայլերը: Մերունին հազիւ էր քարշ տալիս իր ձեռք, խոնաւ ոտները և շարունակ հայհոյում, անիծում էր:

—Այ մարդ, էս սրտեղ բերիր. ախար կարգին՝ ճանապարհ չը կամ, որ էս ցեխերն ես ընկել:

— Շատ մի խօսայ, լոք տուր:

Առանց երկար սպասելու, նա մի թեթև շարժումով ցատկեց առուի միւս ափը, քարշ տալով իր ետեից ծերուկին, որ մի քիչ ուշացաւ, սայթաքովեց և ընկաւ առուի մէջ, որտեղից հոսում էր կեղտոտ ցեխախառն ջուրը:

—Վայ,—հառաչեց ծերունին,—ձեռքիս փայտը մի կողմ ընկաւ:

—Վա, քո տունը չը քանդվի, խի... խի... խի...

—Այ անիծվես, նզովուես,—տնքալով առուի միջից կանչում էր կոյրը:

Միւսը լայն բացած բերանով հռհռում էր:

—Ի՞նչ ես հռհռում, բարձրացրու:

—Պահ, քու տունը չը քանդվի, հա, հա, հա... բաս չասացի՞ առու է, լոք տուր:

—Նզովուած լինես, նզովուած. էս ի՞նչ օյին ես բերում իմ գլխին,—մըմնջում էր ծերունին՝ կարծես հազիւ պահելով արցունքները, և աշխատում էր դուրս գալ առուից:

—Լաւ, լաւ, հէրիք հայհոյես, ես ի՞նչ մեղ ունեմ,—լրջանալով ասաց միւսը, փեշը տալով նրան:

—Ախար էս օյին է, որ դու իմ գլխին ես գալիս, այ նզովից արմատ:

Ոտից գլուխ ցեխոտված՝ նա կանգնած էր. ցնցոտիների վրայից ջուրը կաթկթում էր: Նա թեքերով աշխատում էր մաքրել ցեխոտված սպիտակ միրուքը:

—Տօ, ես ի՞նչ մեղ ունեմ, չասացի՞ լոք տուր:

—Բա ես կարամ թռչել, որ հայվանի պէս թռչում ես և ինձ էլ ետեիցդ քարշ տալիս:

—Դէ լաւ է, քօփակ. ի՞նչ եղաւ, մի քիչ թըջվեցիր. շաքար հօ չէս, որ հալչես: Արևը կը տայ՝ կը չորացնի:

—Հայ չորանաս ու չօր ցաւի դաս, մուրտառ շուն:

—Դէ, դէ, հէրիք է, շատ զահլա մի տանի, թէ չէ՝ քեզ էլ ու քու... կը թողնեմ ու ետալահ:

—Ջառը գնաս ու ջհանդամը:

—Լաւ, տեսնենք ով կը փոշմանի,—ասաց նա ու արագ շուռ եկաւ ու գնաց: Մի քանի քայլ հազիւ էր արել՝ երբ կարծես մի բան յիշելով քայլերը կամացացրեց, մի քանի քայլ էլ արեց ու կանգնեց: Յետ հայեց. ծերունին դողալով կանգնած էր. նա խղճաց նրան, ուզեց յետ դառնալ, բայց մնաց տեղումը և շարունակեց կանգնած տեղը գաւազանով թակել գետինը և ցոյց տալ՝ իբր թէ հեռանում է:

—Ադա ո՞ւր ես գնում. գժվեցիր, ի՞նչ է:

—Մնաս բարով, բողազս հասցրիր,—գոռաց նա և ցոյց տուեց՝ իբր թէ հեռանում է:

—Ադա, Սարգիս, մի գժվիր. ոտս ցաւեց, սիրտս նեղացաւ, սիրտս հանգստացնելու համար մի քանի ցուրտ խօսք ասացի. ի՞նչ նեղանալու բան կայ:

Սարգիսը, ցոյց տալով թէ հեռացաւ, զգուշութեամբ մօտեցաւ և գլուխը կոխելով ուսերի մէջ՝ կիսաժպիտը դէմքին՝ կուչ եկաւ պատի տակ:

—Սարգիս, էյ... Սարգիս, Աստուծուն մտիկ տուր, հօ ախմախ չես, ուր ես գնում. վա՛յ... Սարգիս... յետ արի, բալամ, յետ արի:

Սարգիսը լուռ էր. մի ձեռքով բռնել էր իր քիթը, միւսով՝ բերանը, որ չը փրթկայ:

Ծերուկը վախեցաւ, որ մենակ մնաց, յուսահատ ձայնով կանչեց.

—Սարգիս, Սարգիս...

Սարգիսը աւելի կուչ եկաւ և սպասում էր, թէ ի՞նչ է լինելու:

—Ձը լինի թէ էն անաստուածը մենակ թողեց ու գնաց. բա ես ի՞նչ անեմ, որ ջհանդամը գնամ:

Ձուրը կաթում էր նրա ցնցոտիներից. նա ամբողջ մարմնով դողում էր և հազիւ էր կանգնում ոտի վրա:

—Անաստուած, էս օյին էր, էս օյին էր...

Նա սկսեց միկտալով լալ: Սպիտակ, կեղտոտ, գգգզված միրուքը տատանվում էր նրա հեկեկանքներից.

—Պհ... պհ...

Նա ձայն լսելով ցնցվեց, գլուխը բնագդմամբ այս ու այն կողմ տարաւ՝ կարծես ուզում էր տեսնել. մի վայրկեան լուռ, լարված ուշադրութեամբ սպասեց, որ նորից լսի, թէ որտեղից եկաւ ձայնը:

Բայց ձայնը չը կրկնվեց:

Մի ժպիտ խաղաց նրա դէմքի վրա և էլի իսկոյն մարեց:

Ձեռներով շօշափեց, այս ու այն կողմ ընկաւ, բայց ձեռները ոչնչի չը կպան: Նա վախեցնում էր մի աւելորդ քայլ անել, որպէս զի էլի առուի մէջը չընկնի:

—Բա էդ ո՞վ էր: Ես Յիսուս Քրիստոս, դու օգնական, — գլուխը դէպի երկինք ուղղելով՝ մրմնջաց նա:

—Մմ...ռ...ռ...

—Փշօլ:

—Ռոդ... հաւ-հաւ...

Ծերուկը կանգնած տեղը նստեց:

—Այ թուլա, այ թուլա, — մեղմ ձայնով նա սկսեց շոյել շանը:

Սարգիսը չը կարողացաւ այլ ևս զսպել իրան, մի անգամ էլ մոռացրեց, հազաց ու փորը՝ բռնած հռհռալով առաջ եկաւ:

— Վայ, վայ, վայ, Սարգիս ջան. Սարգիս ջան, էստեղ ես, էստեղ ես... քեզ դուրբան, էստեղ ես, — ուրախութիւնից լալկան ձայնով մրմնջում էր նա:

— Հը, ճնց ես... այ, էսպէս մի օր կը թողնեմ ու եալլահ, քուչի մէջտեղը կը թողնեմ:

— Վայ, ջան, ջան Սարգիս, էդ դձու ես մի մօտ արի, այ բալամ ախար ինձխի ես հարչարում. բա էդպէս հանաք կը լինի. այ քեզ մատաղ, ախար դու իմ աչքն ես, առանց քեզ ես ճիջ հանդամը գնամ: Բա էդ հանաք է, որ դու ես նսնում:

— Էտէնց է, էտէնց. թէ մէկ էլ նեղացրել ես, քուֆուր ես տուել՝ գնալու եմ:

— Սարգիս ջան, քեզ մատաղ ախար ես ծեր եմ, համբերութիւն չը կայ, ցեխի մէջ քցեցիր, ոտս եարալու արիւր, սիրտս նեղացաւ, քեզ մատաղ, մի նեղանայ:

— Դէ, գնանք, մի մի բումկա արաղ խմենք, մի քիչ տաքանանք:

— Գնանք քեզ մատաղ: Արաղի էլ դօնաղ կանեմ, գնանք. դողս բռնել էր, կարծում էի թէ փողոցումս եմ մեռնելու. փառք քեզ, փառք շատ լինի Աստուած:

— Դէ, գնանք, գնանք, մեղք ես:

Նա փէշը տուեց ծերուկին ու առաջ ընկաւ:

— Հէ-հէ-հէ, Սարգիս ջան, լաւ օյին եկար գլխիս:

Թ Ո Ղ Ն Ի Ա Ծ Ը

Ամբողջ շաբաթ է, որ մենք ապրում ենք պատ-պատի կպած: Ես նրան չեմ ճանաչում: Մի անգամ միայն պատահեցի նրան աստիճանների վրա. նա արագ, առանց ինձ նայելու, վեր բարձրացաւ: Նա այնքան արագ անցաւ մօտիցս, որ ես չը կարողացայ յիշել անգամ նրա դէմքը, կարծես նա խուսափում էր ինձանից: Ո՞վ է նա:

Երբ նոր էի տեղափոխվել սենեակս, երբեմն նրա սենեակից լսում էի տղամարդու ձայն, բայց վաղուց այդ ձայնը այլևս չէ լսվում:

Երեկս էր: Սենեակումս նստած՝ ես պարապում էի, երբ լսեցի, որ պատի միւս կողմը նա լալիս էր. ես ոտքի ելայ, լարված ուշադրութեամբ հետեցի. այս նա էր. նա մենակ լալիս էր այնպէս աղէկաւոր, որ ես մի վայրկեան մտածեցի՝ գնալ բաղխել դուռը, հարցնել նրա վշտի պատճառը և, եթէ կարող եմ, մի բանով օգնել նրան: Ինձ լուրջ կերպով սկսել էր հետաքրքրել նա. ես արդէն երեւակայում էի նրան գունատ, մռայլ, թախծալի աչքերով, նուրբ գծազրույթեամբ. նրա ձայնը պէտք է որ մեղմ լինի.

չը գիտեմ ինչո՞ւ, բայց ինձ թւում էր, որ նա մի օր կը գայ ինձ մօտ. ամեն օր ես սպասում էի նրան, բայց նա չէր գալիս:

Այսօր նրա սենեակից աղմուկ էր լսվում. ես լսում էի կցկտուր խօսքեր, բայց միտքը չէի կարողանում կապել: Խօսողը տանտիկինն էր. խօսում էր կոպիտ. իսկ նա խնդրում էր, աղերսում. մի քիչ անց՝ նա էլի սկսեց լալ, և ականջիս հասաւ տանտիկնոջ խօսքերը՝

— Մինչև վաղը առաւօտ, — և դռան շրխկոցը:

Մի քիչ անց — դուռս առանց բաղխելու՝ ինձ մօտ ներս մտաւ տանտիկնոջ 9 տարեկան տղան:

— Ի՞նչ ես ուզում:

— Օրիորդը խնդրում է, արդեօք չը գիտե՞ք Թիֆլիսից երբ են գնացքները գալիս:

— Իսկոյն կը նայեմ: Ինչի՞դ է պէտք:

— Ա՛յ, այդ օրիորդն է հարցնում:

Ես լրագրի մէջ նայեցի և ասացի գնացքները ժամերը:

— Դու կը յիշե՞ս. կուզե՞ս՝ վերցրու լրագիրը:

Դուռը կամաց բացվեց և երևաց մի գլուխ, որ վախենալով էլի յետ քաշվեց:

— Խնդրեմ:

— Ներեցէք...

— Խնդրեմ, խնդրեմ:

Նա ներս մտաւ և թեթեւ շփոթված կանգ-

նեց լուռ, կարծես ուզում էր մի բան ասել և չէր համարձակվում:

— Դուք գնացքների ժամերն էիք ուզել: Ահա. առաւօտեան ժամը 9-ին, ցերեկվայ ժամը 4-ին և գիշերվայ ժամը 12-ին:

— 12-ին էլ կա՞յ: Շնորհակալ եմ:

— Այո. դուք մէկի՞ն սպասում էք:

— Նա խոստացել էր... 5 օր առաջ այստեղ պիտի լինէր, բայց ահա 5 օր է՝ չը կայ:

— Նստեցէք, խնդրեմ:

— Շնորհակալ եմ:

Նա նստեց. մի պահ լուռ էր, ուզեց մի բան ասել, բայց տատանվում էր: Փոքրիկը, տեսնելով որ այլևս հարկաւոր չէ, դուրս գնաց:

— Դուք երևի անհանգիստ էք, որ ուշացել է:

— Այո, ի հարկէ. 5 օր է, որ ես սպասում եմ: Տանտիկինը նեղում է. նա ուզում է սենեակն ուրիշին տալ:

— Բայց չէ՞ որ դուք էք ապրում:

— Այո, բայց ժամանակը լրացել է, ես ոչինչ չունեմ, որ տամ. նա գնաց, խոստանալով 15 օրից վերադառնալ: Նա 18-ին է գնացել. իսկ այսօր 6-ն է:

— Երևի մի բան արգելք է եղել... Ո՛ւր է գնացել:

— Զը գիտեմ, նա չասաց: Ասաց, որ հեռա-

գիր է ստացել, թէ մայրը հիւանդ է և պէտք է գնայ:

—Նա դեռ կարող է գալ. գուցէ մի բան է պատահել:

—Այո, — ուրախացած բացազանչեց. — Նա կը գայ, այնպէս չէ, կը գայ: Ես էլ տանտիկնոջը ասում եմ. նա միմիայն 15 օր կարող էր մնալ: Նա արձակուրդի թուղթը ցոյց տուեց ինձ. չէ որ նա կարող է զրկուել տեղից: Միթէ նա կարող էր այդպէս խաբել:

—Ո՞րք է նա:

—Նա... Ես ապրում էի նրա հետ... ես ուզում էի... ես սիրում եմ նրան. նա էլ ինձ էր սիրում: Նա ազնիւ մարդ է. ես չեմ կարող հաւատալ, որ նա խաբել է ինձ: Տանտիկինը ասում է, որ նա էլ չի վերադառնայ: Բայց ես ինչպէս հաւատամ. չէ որ ես նրա համար թողեցի ամեն բան, մայր, քոյր, եղբայրներ... Մայրս անիծեց ինձ... Եղբայրներս եթէ հանդիպեն՝ ինձ կը սպանեն...

Նա լռեց և թաշկինակը սեղմեց աչքերին:

—Վաղո՞ւց է՝ ինչ նրա հետ էք,—մի քիչ լռութիւնից յետոյ հարցրի ես:

—3 ամիս 10 օր... Այժմ ես ինչ անեմ. ոչ մի կօպէկ չունեմ: Գնալուց նա ինձ 10 ր. առաջարկեց, ես չը վերցրի: Ինչի՞ս էր պէտք. 15 օրվայ փողը տրված էր. ամեն բան կար: Ինչի՞ս էր պէտք... Ի՞նչ անեմ այժմ...

—Դուք ծանօթներ չունէք... Ոչ ոք:

—Ոչ ոք չունեմ... Ո՛չ ոք... Դուքս կանխ տնից և ես ուղղակի փողոցում կը մնամ...:

—Վերադարձէք առն:

—Ո՛չ, ոչ...

—Նրանք կարող են ներել այդ սխալը:

—Ոչ... Մնում է փողոց... փողոց...

Նա սկսեց հեկեկալ:

Ես աշխատում էի հանգստացնել, ասել, որ թող չը յուսահատվի, դեռ կարող է գալ, բայց ոչ մի բան չէր օգնում:

—Այ, շուր խմէք, կը հանգստանաք:

Նա մի կում վերցրեց, կախ ձգեց գլուխը և թաշկինակը սեղմեց աչքերին:

—Ինչպէս, ինչպէս հաւատալ մարդկանց. չէ որ նա երգում էր, որ սիրում է: Ես ոչ ոքի վրա նայել անգամ չէի ուզում. ուրիշ ոչ ոք զոյութիւն չունէր ինձ համար: Նա ինձ համար ամեն ինչ էր, բայց թողեց ու գնաց... Գնալուց ինչքան խնդրեց տանտիկնոջը, որ ինձ լաւ նայի, որ մենակ չը թողնի, չը թողնի որ տխրեմ, և խաբեց... Դա անհնար է. ես չեմ հաւատում, չեմ հաւատում. նա այդ չի անի...

Դուք մի քանի անգամ խփեցին: ✓

—Ներս մտէք,—կանչեցի ես:

Ներս մտաւ տանտիկինը:

—Դուք ասացէք, ես ի՞նչ անեմ, չէ որ ես

էլ աղքատ կի՛ն եմ, դրանով եմ ապրում. լա՛ւ, պահեմ մի օր, երկու օր, երեք օր. հօ չեմ կարող շարունակ:

—Այո, բայց մի-երկու օր էլ սպասէք, դուք է գալիս է:

—Ես ասում եմ, որ այլ ես չէ գալու: Ես այսօր եղել եմ նրա ընկերոջ մօտ. ասում է՝ դուրս արէք, թող ուր ուզում է՝ գնայ, նա էլ չէ գալու... էլ ի՞նչ ես ուզում:

Աղջիկը նորից սկսեց հեկեկալ... Մի վայրկեան անց՝ արագ բարձրացաւ և առանց մի խօսք ասելու դուրս գնաց:

—Ես ի՞նչ անեմ. ես ի՞նչ կարող եմ անել:

—Նա խաբէ՛լ է:

—Ի հարկէ, խաբել է ու փախել. СВОЛОЧЬ... Տեսնո՞ւմ էք ինչ տեսակ մարդիկ կան աշխարհում: Ի՞նչ անի հիմա խեղճը. իմ մեղքս էլ է գալիս, բայց հօ չեմ կարող ձրի պահել. ես էլ աղքատ կի՛ն եմ, դրանով եմ ապրում, հօ չեմ կարող, —ասաց նա ու դուրս գնաց:

Այդ գիշեր ես շատ վատ քնեցի. հարեանուհիս շատ անհանգիստ էր, նա ինչ-որ անում էր. երբեմն լսվում էր նրա լացի ձայնը:

Առաւօտեան վաղ՝ ես դեռ քնած էի, երբ կարծես երազում լսեցի աղմուկ: Ես արագ վեր թռայ: Հարեան սենեակից լսվում էին խօսակ-

ցութեան ձայներ, իրարանցում: Ես արագ հագնւեցի և շտապեցի այնտեղ: Դռան առաջ հաւաքվել էին տղամարդիկ, կանայք, ոստիկաններ:

—Ի՞նչ է պատահել, — հարցրի առաջին պատահածին:

—Կախվել է.

—Ո՞վ, ինչո՞ւ:

—Մի ջահել կին է... Ով գիտէ ինչ է պատահել:

ԳԱՂՏՆԻՔ

Նա ոչինչ չէր թողել:

Ոչ ոքի ոչ մի խօսք չասաց: Երեկոյեան մօտ էր, որ նստեց մակոյկը և սկսեց թիավարել զէպի բաց ծովը և էլ չը վերադարձաւ:

Ծերունի հայրը և երկու ձկնորսներ ամբողջ գիշերը ծովի վրայ որոնում էին նրան: Խաւարի մէջ ձայն էին տալիս, կանչում: Նրանց ձայները գնում էին ջրերի վրայով և անհետանում այն սև խաւարի մէջ:

Լուսաբացին մօտ էր, որ ձկնորսներից մէկը նկատեց մի ինչոր սև բան, և սկսեցին թիավարել զէպի այդ կէտը, որը մի քիչ անց՝ պարզ երևաց, որ մակոյկ է:

Ծերունի սիրտը արագ բաբախում էր. երկու ձկնորսները եռանդով թիավարում էին:

Կապոյտ ջրերի վրա երևում էր մակոյկը, որը աննպատակ օրօրվում էր, ինքն իրան յանձնած ալիքների, ջրերի քմահաճոյքին, որ տանեն՝ ուր կուգեն:

Արդէն դադարել էին թիավարել. բոլորովին մօտ էին: Մակոյկի մէջ ոչ ոք չը կար. մեղմ

ալիքների վրա տարուբերվում էր փաթիկ, անդեկ, անառապատ մակոյկը:

— Գուցէ քնած է, — ասաց ձկնորսներից մէկը և արագ ցատկեց մակոյկը, չը սպասելով որ կեռով բոլորովին մօտ քաշեն:

Այն միտքը որ կարող էր նաւակի մէջ քնած լինել, այդ էլ չը ճշդվեց. նաւակը դատարկ էր, միայն՝ նաւակի յատակում թափված էին նրա զգեստները:

Ծերունի հայրը ամբողջ գիշերը տանջված էր փնտրելուց, կասկածներից ու ենթադրութիւններից: Նա մինչև այդ՝ վախենում էր մտածել անգամ, որ մի վտանգ լինէր պատահած, և ինքն իրան հաւատացնում էր, թէ ոչինչ չը կայ յուսահատվելու: Իսկ երբ տեսաւ մակոյկը դատարկ, նա այլևս չը կարողացաւ իրան զսպել, կտրված ծառի պէս փռվեց մակոյկի մէջ ու բարձրաձայն սկսեց հեկեկալ:

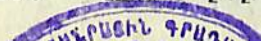
Երկու ձկնորսները լուռ կանգնած էին և չը գիտէին ինչպէս հանգստացնել ծերունիին: Նրանք խօսք չէին գտնում ասելու:

Միայն ճայերն էին, որ անտարբեր այդ մեծ վշտի առաջ՝ ճշարով, սրնթաց իջնում էին, գլուխները խրում ջրի մէջ, մի վայրկեան թափահարում թևերն ու նորից բարձրանում, միշտ աչքերը ցած՝ ջրին, որ չը փախցնեն որսը:

ձկնորսներից մէկը յանկարծ յիշեց, որ մեռ-

10801

նելու համար պէտք չէր մերկանալ, և բարձրա-
ձայն յայտնեց իր միտքը: Միւսն էլ համաձայն-
վեց:

Ծերունին լսեց այդ խօսքերը, արագ բար-
ձրացրեց գլուխը, դողալով սրբեց արցունքները,
մի վայրկեան ապուշ մնաց նստած տեղը, ու
յանկարձ մի թեթե յոյս ծագեց նրա սրտում,
թէ գուցէ դեռ ամեն ինչ կորած չէ:

Նորից տիրեց լուսթիւն: Ոչ ոք չը գիտէր, թէ
ինչ պէտք է անել այժմ: Որոշեցին վերադառնալ
գիւղ, վերցնել էլի մարդիկ և փնտել ամիսը: Մա-
կոյլը կապեցին առաջաստանաւին և սկսեցին թի-
ւովարել դէպի հեռւում երեացող փոքրիկ գիւղը:
Ծերունին երկար ժամանակ չէր համոզվում
վերադառնալ: Նա ուզում էր մնալ նաւակում,
մինչև մէկնումէկը կերթար և նոր մարդիկ կը բե-
րէր: Բայց երկու ձկնորսները համոզեցին նրան,
որ իզուր է ծովի վրայ մնալ ու սպասել և աւելի
լաւ է գնան բոլորը:

Ծերունի լուռ, գունատ, նստած էր մա-
կոյլի ետևի մասում և անմիտ արտայայտու-
թեամբ նայում էր հեռու ջրերին: Ոչ ոք ոչինչ
չէր խօսում: Լուռ թիւովարում էին ու առաջ
սահում, իսկ ետևից փոքրիկ մակոյկը: Արդէն
լսում էին ափում կանգնածների ձայները, ու
բոնք անհամբեր սպասում էին նաւի երևալուն:

Ծերունի յանկարձ սեղմեց ճերմակ գլուխը

ձեռների մէջ, և արցունքները թափվեցին նրա
աչքերից: Առաջին անգամ նա յիշեց իր պառա-
ւին, որը ափում կանգնած սրտատրոփ սպասում
է իր որդուն: Ինչ պէտք է ասի նա նրան... Ինչ
է եղել նրա միակ որդին:

Արդէն ափից լսելի են նրանց ձայները:
Նրանք արդէն նկատել են, որ նաւակի ետևից
լողում է փոքրիկ մակոյկը:

Մօր սիրտը՝ մորթված հաւի պէս թրփրտում
էր կրծքի տակ. «Սէրգէյ... Սէրգէյ...» ուզում
էր կանչել նա, բայց միայն ջրթսնքներն էին
շարժվում:

— Գտաք, — կանչում էին ափից:

Բայց նաւակից ոչ մի ձայն չը կար. նա
լուռ լողում էր դէպի ափը: Թիակի ամեն մի
շարժման հետ մեծանում ու մեծանում էր ա-
փում կանգնածների յուսահատութիւնն ու սար-
սափը:

Նաւակը արդէն մօտ էր ափին: ձկնորսնե-
րից մէկը մինչև գօտիկը մտաւ ջրի մէջ և նա-
ւակին կապած թուղ սկսեց ձգել դէպի տախտա-
կամածը. ափում կանգնածներն էլ օգնեցին:

Ծերունի կռներից բռնած ղուրս հանեցին
նաւակից: Նա ոչ մի խօսք չը կարողացաւ արտա-
սանել. գրկեց իր պառաւին և արցունքները կուլ
տալով մրմնջաց:

—Մի վախենալ, ոչինչ, ոչինչ չէ պատահել, դեռ ամեն ինչ կորած չէ, յոյս կայ...

Բայց մայրը երբ տեսաւ մակոյկը դատարկ, երբ տեսաւ ծերուկին, աչքերը սևացան, և նա թուլացած՝ ուշաթափ մնաց ծերուկի գրկում:

Եւ այդպէս ուշաթափ նրան տուն հասցրին: Նա մի քանի անգամ ուշքի եկաւ և նորից իսկոյն կորցրեց գիտակցութիւնը:

Լուրը արագ տարածվեց. ոստիկանութիւնն էլ եկաւ. խուզարկեցին մակոյկը, մէջը թափված զգեստները և գտան թաշկինակ, ծխախոտի տուփ, փողաման, մէջը 13 բուլբուլ, և մի հեռագիր՝ երկու օր առաջ ստացված:

Հեռագրողի անունը չը կար, երեք խօսք կար՝ «Ապրիր, եթէ կարող ես»:

Մի քանի մակոյկներ ուղեւորներով գնացին ծովը փնտռելու:

*
* *

Մի ամիս չը կար, որ նա վերադարձել էր ծնողների մօտ: Այդ բոլոր ժամանակամիջոցում նա շրջապատված էր ծնողների յարկի տակփաղաքանքով ու սիրով:

Բայց այն տառն տարին, որ նա հեռու է եղել հայրենի յարկից, նրան կարծես օտարացրել էին:

Այն տառն տարին, որ նա անց էր կացրել օտարութեան մէջ, նրան այնքան էին փոխել,

որ ծնողներն անգամ դժուարութեամբ ճանաչեցին այն որդուն, որ նոյն այդ տեղում տասը տարի առաջ յանձնել էին ծովին: Այն ժամանակ նա 21 տարեկան էր, այնպէս ուրախ և աշխոյժ, այժմ՝ տառն տարուց յետոյ՝ նա վերադարձել է տղամարդ դարձած, մռայլ, գունատ:

Նրանք ոչինչ չը գիտէին, թէ նա ինչպէս է ապրել օտարութեան մէջ:

Նա միայն մի անգամ ժպտաց, երբ առաջին անգամ նաւի մէջ մօտեցաւ գրկելու հօրն ու մօրը:

Այնպէս դանդաղ էր անցել ժամանակը, տխուր, ձանձրալի. այդ տառն տարին սահել էին կրիայի քայլերով: Բայց այժմ ծերունիներին թւում էր, որ երէկ էր, և նրանք կարծես չէին ուզում հաւատալ, որ դա իրանց որդին է: Նրանց մտապատկերում նա մնացել էր նոյն ուրախ, առողջ պատանին, որը այժմ փոխուել է, ժամանակից առաջ ծերացել, գունատ, 30-ն անցրած մի տղամարդ: Դեռ այն ժամանակ ծովափի միջարկանի տունն էլ ուրիշ տեսք ունէր, այժմ նա էլ է փոխուել, այլ ևս այնպէս պայծառ չէ, ինչպէս այն ժամանակ. բոլորը փոխուել է. միայն ծովն է մնացել նոյնը, նա է, որ չէ ծերանում և անվերջ հառաչում է ու խփում ասիերին: Դրանք էլ ծերացել են, բայց նրանք չէին ու-

գրում, որ այդ միակ որդին էլ ծերանար այնպէս շուտ:

Այդ տանն ամբողջ ընթացքում նա ինքնին անգամ չեկաւ ծնողներին տեսնելու, չը նայելով որ իւրաքանչիւր նամակում մայրը ազերսում էր: Տարին 2—3 նամակ էր գրում, որ առողջ է, և ուրիշ ոչինչ:

Բայց մի օր յանկարծ բողբոջին անսպասելի հեռագիր ստացան, որ գալիս էյ և ևս իւրաքանչիւր լաց եղան:

Հայրը, մայրը չը գիտէին ինչ անեն, որ պէսգի նա դո՛ւ և ուրախ լինէր: Նրանք պատրաստ էին նրա իւրաքանչիւր քմահաճոյքը կատարելու:

Մայրը շարունակ պատվում էր նրա շուրջը և ուզում էր գուշակել նրա իւրաքանչիւր ցանկութիւնը, որպէսզի աւելի առաջ կատարի, քան կասեն նրան:

Որդին տխուր էր, մօր պաշտօններին նա պատասխանում էր՝ «Ոչինչ չէ պատահել ինձ հետ, բնաւ որութիւնս է այսպէս. թող ինձ...»:

Բայց մի ներքին ձայն շարունակ նրան ահուում էր՝ «Մի մեծ վիշտ կրծում է որդուդ սիրտը. հետեիր նրան, լաւ հետեիր, թէ չէ՝ կը թռչի»:

Երբեմն երկու ծերերը նստում էին իրանց ննջարանում՝ քնելուց առաջ և մտածում, մտա-

ծում էին ու ոչ մի եզրակացութեան չէին գալիս:

Ի՞նչ ցաւ է, որ այդպէս տանջում է նրան, և որը չի ուզում յայտնել իրանց:

Բայց յուսահատուած պառկում էին, և լուռ ամեն մէկը իր համար շարունակում էր մտածել, տանջւել, երկար ոչ մէկը չէր քնում, բայց կարծելով որ միւսը քնած է՝ լուռ էին:

Շատ անգամ կամաց, այնքան կամաց, որ ամբասիւնը չը լսի, գլուխը թաղած բարձերի մէջ՝ լալիս էր մայրը: Ծերուկը լսում էր, ուզում էր հանգստացնել, բայց ոչինչ չէր գտնում ասելու:

Դիակը դեռ գտնված չէր:

Հեռագրի մէջ գրված երեք խօսքը՝ «Ապրիր, եթէ կարող ես», — ոչ ոք չիմացաւ. շատ գուշակութիւններ, ենթադրութիւններ արին, բայց դրական ոչինչ չը գիտէին:

Միայն պարզ էր, և ամենքը գիտէին, որ նա չը կարողացաւ ապրել:

Երեք օր անց՝ ձկնորսները գտել էին քայքայված դիակը հեռու ափերում:

* *

Նոյն այդ օրը, երբ գտնված էր դիակը, լրագիրներում տպված էր մի սոսկալի դրամայի մասին:

Մի գաղանացած կին մորթում է իր երկու

զաւակներին և նոյն դանակով մի քանի անգամ հարուածում է իր սրտին և մեռնում:

Նա մի նամակ է թողել հետևեալ բովանդակութեամբ՝ «Թող այժմ ապրի, եթէ կարող է»:

Նոյն խօսքերն էին գրված և այն հեռագրի մէջ, որ գտել էին Սէրգէյի գրպանում:

Ոչ ոք չը գիտէր, թէ ինչ կապ կար այդ գրամայի և հեռագրի միջև, բայց բոլորը համոզված էին, որ դա հասարակ զուգադիպութիւն չէ:

Եւ բոլորը՝ ինչպէս ժանտախտից բռնված՝ դիակից փախան:

Հայրն ու մայրը մի կերպ աջողեցրին քրիստոնէական ծիսակատարութիւն, և թաղեցին ընդհանուր գերեզմանաւանից դուրս:

ՍՊԱՆԴԱՆՈՅՈՒՄ

Դուք տեսէ՛լ էք, թէ ինչ սառը, անտարբեր կերպով մորթում են այն խեղճ անասուններին, որոնց վիճակված է սպանդանոցում մեռնել... Որպիսի ողորմելի բառաչ են արձակում նրանք, երբ առաջին անգամ սպանդանոց մտնելուց աչքներն ընկնում է իրանց ցեղակիցների կտրված վզի վրա... Սարսափած նրանք յետ-յետ են փախչում, կարծես զգալով այդ բոլոր սարսափը:

Բայց ոյժով ներս են ձգում նրանց:

Վեց ուժեղ ձեռներ եղջիւրներից բռնած, ծեծելով առաջ են քաշում, ճկում վիզը, զուրում... Նա ընկած տեղն էլ յուսահատ ճիգեր է թափում վեր կենալու, ցնցվում է ամբողջ մարմնով... Իզուր... Սուր դանակը կատարում է իր դործը:

Տեսէ՛լ էք, թէ ինչ խիստ են պատժում ուժեղներին, որոնց չեն կարողանում միանգամից գլորել... Բարակ սուր դանակը մեխվում է ծոճրակի մէջ. մի վայրկեան նա դեռ չէ զգում հարուածի մահաբեր լինելը... Նա դեռ կանգնած է, աչքերը գալարվում են, վերքից արիւնը շատ-

բուանի պէս դուրս է խփում, տաք, կարմիր արիւնը: Կամաց-կամաց թուլանում է, հայեացքը պաղում, մի վայրկեան էլ, նա գլորվում է լուռ, անձայն...

Կտրված վզից արիւնը դուրս է վիժում փրփրալով. արեան ժայթքումի հետ խուլ ձայներ են լսվում. կարծես անէծք է թափում մարդկանց գլխին:

Նրան հետևում է մի ուրիշը:

Ինչքան դիակներ են թափված, դիակներ, որոնք մի քիչ առաջ ապրում էին, որոնք չէին մտածում մեռնել, որոնք ուղում էին ապրել...

Արիւնը յատակի ծակերից թափվում է ծովը. ալիքները կարմրել են, փրփրում ու կատաղած զարնվում ամերին ու յուսահատ փշրում...

Դրսից լսվում է կենդանի մնացածների բառաչը: Նրանք էլ կարծես նախազգում են, որ իրանց վախճանն էլ մօտ է:

Մինչև արմուկները թեքերը ետ քաշած արիւնոտ ձեռներով մի տեղ մաշկում են, մի ուրիշ տեղ կախում են դիակը կեռչանների վրա. տաք, թարմ մսից գոլոր է բարձրանում:

— Վաղը այս բոլորը պէտք է ուտենք...

Ես սարսափեցի:

— Պէտք է ուտենք... ուտենք... մենք բոլորս... գայլ... արջ... բորենի... շուն...:

Ե Ր Ր Է Ք

Անշուք զագաղի մէջ՝ դրված էր նա գեղանի վրայ:

Փլխավերեր և ոտները մօտ մոմերը բոցկլտող բոցով վառվում էին: Դագաղից մի փոքր հեռու, նստած էր ալեսառն մագերով կարճահասակ մի մարդ և միալար բթացնող ձայնով սաղմոս էր կարդում:

Կես գիշերից անց էր: Ննջեցեալի սենեակին կից սենեակը լուսաւորված էր լուսնի լոյսով, որը թափվել էր պատուհանից ներս մի ինչ-որ կախարդիչ, խորհրդաւոր բան սփռելով շուրջը: Լուսնի լոյսով հաղիւ նշմարվում էր հաղիւ 17 տարեկան գունատ մի աղջիկ, որը նստած էր պատուհանի մօտ. նրա հայեացքը սառել էր մի կէտի, դէմքը ոչինչ չէր արտայայտում: Նրանից մի քիչ հեռու նստած էր գլուխը ձեռների մէջ՝ մի աղայի ծոցում...

Նրկար նրանք այդպէս լուռ՝ անշարժ նստած էին: Նրանցից ոչ մէկը կարծես չէր ուզում շարժվել, ձայն հանել: Գլխով զննելով Փողոցից էլ ոչ մի ձայն չէր գալիս. միմիայն միւս սենեակից լսվում էր ծերուկի ախուր:

միալար ձայնը, որը կարծես թէ լսվում էր հեռուից, գետնի խորքից, մերթ ուժեղ, մերթ նուազ, համարեա անլսելի:

Ընթերցումը յանկարծ ընդհատվեց, մի քիչ անց՝ մի բան ընկաւ յատակի վրայ, և տղան ու աղջիկը լուռ նայեցին միմիանց:

— Այդ ի՞նչ ձայն էր:

— Գիրքն ընկաւ երևի քնեց, — պատասխանեց տղան, տեղից չը շարժվելով:

— Վերջապէս:

— Լուսիկ, գնա հանգստացիր, — գլուխը բարձրացնելով՝ ասաց տղան:

Աղջիկը ոչինչ չը պատասխանեց. ձեռքի թաշկինակը ամուր սեղմեց աչքերին, կարծես խեղդելու արցունքները. նա լուռ հեկեկում էր: Յանկարծ, կարծես չը կարողանալով զսպել, յամառ արցունքները թողեց որ թափւեն:

Տղան լուռ էր. նա ուզում էր մօտենալ քրոջը, հանգստացնել բայց նրան թւաց թէ բերանը չի բացվում, ոտները չեն հնազանդւում, չէ կարող արտասանել ոչ մի խօսք, որ ձայն էլ չը կայ:

— Լուսիկ, բաւական է... — կարծես ոյժով ասաց նա և լռեց:

Աղջիկը լուռ անցաւ հարեան սենեակը և ընկաւ մահճակալի վրա:

Տղան մօտեցաւ լուսամուտին, սկսեց հետեւել լուսնի ընթացքին, որը կարծես լողում էր այդ

շինջ կապոյտ ծովում: Աստղերը երկիւղածութեամբ ճանապարհ էին տալիս իրանց թախծալի տիրուհուն: Նա մի տեսակ ինքնամոռացութեան մէջ ընկաւ. ոչինչ չէր յիշում. ամեն բան երազի նման էր: Յանկարծ նա ցնցվեց, ականջին հասաւ քրոջ լացի ձայնը, ու դիմեց դէպի նրա սենեակը:

— Բաւական է, դադարիր, Լուսիկ, դադարիր, չէ՞ որ դա անմտութիւն է:

— Գիտես, մենք էլ երբէք, երբէք չենք տեսնելու մայրիկին, — շնչաց աղջիկը հեկեկանքների միջից և ընկաւ եղբօր գիրկը:

— Երբէք... երբէք... երբէք..., — մի քանի անգամ մտքում կրկնեց տղան և չը կարողացաւ ոչինչ ասել:

— Դու գիտես, Սուրէն, ես չեմ ուզում հաւատալ. ինձ թւում է, թէ նա ապրում է, մէկը կարծես շարունակ շնչում է, որ նա ապրում է, ապրում է... Ես ուզում եմ հաւատալ, որ նա ապրում է, որ յաւիտեան չը գնաց, նորից մի որեւէ ժամանակ կը գայ մեզ մօտ. ուզում եմ հաւատալ, որ ապրում է:

— Այո, գուցէ մի աւելի լաւ կեանքում:

— Դու հաւատում ես այդ կեանքին:

— Հաւատում եմ: Այո:

— Չը գիտեմ, մի կեանք, որտեղ չը կայ ոչ վիշտ, ոչ հոգս. ի՞նչ լաւ է հաւատալ: Դա կը

լինէր մի յոյս, որից մենք պինդ-պինդ կը բռնէինք, կը յուսայինք, որ մի որեւէ ժամանակ մենք նորից կը հանդիպենք և էլ երբէք չենք բաժանվի: Ես, Սուրէն, ուզում եմ հաւատալ:

— Հանգստացիր, Լուսիկ, քո նետրդերը լարված են, պառկիր:

— Ոչ, ես չեմ կարող, չեմ կարող: աչքիս տռաջ կըսկի նման տառերով գրված են՝ «երբէք, երբէք»: Փակում եմ աչքերս՝ նրանք աւելի են պայծառանում: Նստիր մօտս, շատ մօտ. այդպէս, երբ դու մօտս ես, ես դեռ կարողանում եմ յուսալ:

Նրանք լուռ, երկար նստած էին. աղջիկը բռնել էր եղբոր ձեռքը իր պաղ, ձիւնի նման սառը ձեռներում և լայն բացած աչքերով նայում էր ուղիղ մի կէտի:

— Դու չը քնեո, Սուրէն:

— Իմ քունս չէ տանում:

— Իմն էլ չէ տանում, բայց այնպէս յոգնած եմ: Դու նստիր կողքիս, ես թէք կընկնեմ:

Աղջիկը գլուխը դրեց բարձի վրա և մի րոպէ անցած նա քնած էր:

Ձորս կողմը լուռ էր: Տղան սնշարժ նստած էր. մտքերը ցրված էին. մանկական յիշողութիւնները շարան-շարան գալիս անցնում էին՝ ոչ մի բանի վրա կանգ չառնելով: Նա դադարեց

մտածելուց, անշարժ արձանի նման, նա մեխված էր իր տեղում:

Ժամացոյցը երեք անգան զարկեց, և սենեակում նորից տիրեց լուռութիւն:

Մի քիչ անց՝ տղան սարսափահար վերցատկեց տեղից, կարծես մէկը ամուր ցնցեց նրան:

— Ո՛վ է... Ո՛վ է... — մի քանի անգամ հարցրեց նա, դիակի նման դժգոյն դէմքով:

— Ես եմ, մի վախենար:

— Մայրիկ, — ճաշ տղան և ուշաթափ ընկաւ դեռին:

Մայրը մօտեցաւ, կռացաւ նրա վրա, համբուրեց ճակատը:

— Մի վախենար, վեր կաց:

Տղան բացեց աչքերը, նայեց մօրը. նրան թւաց, թէ երազ է:

— Ուշքի եկ, զարթնիր, տղաս, մի վախենար, ես մեռած չեմ, ես շատ էի յոգնել, քնած էի: Սաա Լուսիկին, թող լաց չը լինի: Երբ ձիւները հալվեն, երբ ծառերը նորից կանաչեն, ես կըլին կը գամ ձեզ մօտ և էլ երբէք չեմ թողնի ձեզ: Սպասեցէք ինձ, հաւատացէք, հաւատացէք, մենք նորից կը տեսնենք. ձիւները կը հալեն, ես կը գամ և էլ երբէք, երբէք չեմ հեռանայ: Յիշեցէք ինձ և ես կապրեմ: Ես յոգնած էի, շատ էի յոգնած. ես մեռած չեմ, քնած եմ. այն-

պէս կազդուրիչ քուն է, ես վաղուց է՝ այսպէս անդորր չէի քնել. ես նորից կը պառկեմ և կը քնեմ: Մի լաք, մենք նորից կը տեսնվենք: Ես ապրում եմ, նոր սկսում եմ ապրել: Այս վերջին քնից յետոյ է որ մարդ սկսում է ապրել: Կեանքը սկսվում է, երբ վերջանում է նրա սկիզբը: Հաւատացէք, հաւատացէք, մենք նորից կը տեսնենք: Ասա Լուսիկին, թող լաց չը լինի: Ես յոգնած եմ, ես նորից կը պառկեմ: Իսկ վաղը ես գնալու եմ, հեռո՛ւ, հեռո՛ւ, հեռո՛ւ. ինչքան ճանապարհ կայ գնալու... Ցտեսութիւն, ցտեսութիւն:

Նա գանգաղ քայլերով անցաւ միւս սենեակը, վառեց մոմերը, մի անգամ էլ յետ նայեց, «ցտեսութիւն» կանչեց, պառկեց դազադի մէջ և փակեց աչքերը:

Արդէն լուսանում էր, դպիրը սարսափած վեր թռաւ տեղից, խաչակնքեց երեսը, վերցրեց ոտները մօտ ընկած գիրքը և նորից սկսեց կարդալ:

ԽԱՆՈՒԹՈՒՄ

Նա 35-ը անցրած մի մարդ էր, կարճահասակ, փոս ընկած աչքերով, մազերը միշտ կարճ խուզած, ամառ ձմեռ ամառային վերարկուով: Նա դեռ չէր յիշում, որ մի անգամ ուշացած լինէր խանութից, միշտ՝ բոլորից շուտ՝ սպասում էր խանութի դռան բացւելուն: Նա, կարծես, տխրում էր, որ կիրակի է գալիս. ինչ անէր նա խանութից դուրս. նա կարծես ոչ լեզու ունէր, ոչ էլ խօսել գիտէր. նա միմիայն խանութումն էր իրան լաւ գգում, միմիայն ճոթեղէնի այդ լիքը խանութում: Նա կարծես հէնց դրա համար էլ ծնված էր: Երբ ներս էր մտնում գնողը, նրա խոր ընկած աչքերը փայլում էին, նա մի առանձին բաւականութեամբ էր հրաւիրում գրեհողին իր մօտ:

— Խնդրեմ, խնդրեմ. համեցէք:

Խանութի տէրը միշտ գոհ էր, երբ յաճախորդը նրան էր մօտենում, համոզւած լինելով, որ, եթէ չը կարողանայ յաջախորդի ուզածը ծախել, այնուամենայնիւ մի բան կը գոնի կապելու նրա վզին:

Այդ օրը յաճախորդների թիւը ահագին էր,

բոլոր գործակատարներն էլ զբաղած էին: Ամեն մէկը կանգնած էր իր յատուկ տեղը. մէկը մահուղեղէն էր ցոյց տալիս իր յաճախորդին, միւսը չիթ, բումաղէ և այլն. ամեն մէկն էլ աշխատում էր բաց չը թողնել գնողին: Խանութում կեանքը եռում էր:

—Ո՞վ վերցրեց արշինը, — կանչում էր մէկը, դէս ու դէն նայելով:

—Խնդրեմ այն կողմը գնացէք:

—Այս կտորից չունէք:

Գասպարը կանգնած էր իր տեղում, ուր թանգազին կտորներն էին, և ոգևորված՝ արագ իջեցնում էր այս ու այն կտորը, հաւատացնում, որ դա ամենալաւն է, որ ուրիշ խանութում թող հարցնեն, այնտեղ շատ աւելի թանկ է, որ եթէ այս գնով ուրիշ տեղ կարողանան գնել, նա ձրի կը տայ, որ իրանք ամենաէժան ծախողներն են և այլն:

—Ի՞նչ էք ասում, տիկին... Ախ, ներեցէք, օրիորդ. միթէ չէք հաւանում. հրաշալի կը տոր է:

—Այո, բայց ուզօրը դուր չէ դալիս:

—Վերջին մօղան, բոլորովին թարմ ապրանք է, այսօր ենք բացել:

—Մի ուրիշը ցոյց տուէք:

Նա արագ իջեցրեց մի թօփ, ճարպիկ կերպով ձեռների մէջ փութացնելով կտորը բացեց:

—Ախ, ոչ, սա չէ... սա՛ գիտեմ որ դուր չի գայ, — ասաց նա ու մի կողմ նետեց կտորը, մի վայրկեան մտածեց, այս ու այն կողմ նայեց ու իջեցրեց մի ուրիշը, որ յաճախորդը պէտք էր որ հաւանէր:

—Ո՛չ:

Սա էլ չէ. իսկոյն:

Նա մի քիչ մտածեց և կարծես յանկարծ գտաւ այն, որը ցանկանում էին նրանք. արագ իջեցրեց և փռեց գնողներին առաջ, առանց ոչինչ ասելու. նա աղջկայ դէմքի արտայայտութիւնից զգաց, որ գտաւ, և մի քիչ լուրջութիւնից յետոյ հարցրեց.

—Ի՞նչպէս է:

—Այս լաւ է:

—Լաւ էլ գին ունի:

—Ի՞նչքան է:

Ձեզ համար 2 ռ. 80 կ.:

—Օյ, օ, օյ... Ի՞նչ թանկ է:

—Ներեցէք, օրիորդ, հարցրէք ուրիշ տեղ. եթէ 3 ռ. պակաս գտաք՝ ես ձրի կը տամ:

—Ոչ, շատ թանկ է:

—Հաւատացէք, օրիորդ, պակաս չեմ կարող: Այ, ես ձեզ կը տամ մի ուրիշը, համարեա նոյնն է արտաքուստ, արժէ 1 ռ. 50 կ., — նա ուղեց վերցնել, բայց աղջիկը կանգնեցրեց:

—Ոչ հարկաւոր չէ, սա լաւ է, բայց շատ է թանգ:

—Լաւ կտորին տրվածը կորած չէ: Վերցրէք, չէք զղջայ:

Աղջիկը կտորի ծայրից բռնած խնդրելով նայեց մօրը. մայրը բացասաբար շարժեց դուռը:

—Շատ է թանգ:

—Լաւ, ասացէք, ինչ էք տալիս:

—Եթէ 2 ր. կարելի է...

—Ախ, ոչ, տիկին, ինչ էք ասում, անհնար է... Այ ես ձեզ մի ուրիշ կտոր ցոյց կը տամ:

—Ոչ, հարկաւոր չէ, եթէ այդ կարելի է, զիջէք:

—Տիկին, ազնիւ խօսք, դուք աւելի պակաս էք տալիս քան առջն է... Լաւ. ձեզ համար 30 կօպէկ էլ կը զիջեմ, 2 ր. 50 կ.:

—Տուէք 2-սով:

—Չեմ կարող. կուզէք, ես հաշիւը ցոյց կը տամ. երդուում եմ, որ աւելի արժէ... դէ՛հ 2 ր. 25 կ.:

Ոչ, աւել չեմ կարող:

—Ինչպէս կուզէք, աւելի չեմ կարող պակասեցնել. որդուս արևով երդուում եմ, որ առ... ք...

Նա յանկարծ կանգ առաւ, վերջին խօսքը բերանին. կասես կայծակ խփեց, ակամայ ձեռքը տարաւ դէպի ճակատը, կուրծքը լցվեց, աչքերը կարմրեցին. մի բան կարծես խեղդում

էր կոկորդը. նա շուռ եկաւ, թաշկինակը սեղմեց աչքերին... Աղջիկն ու մայրը մի րօպէ հարցական հայեացքով նայեցին միմեանց:

—Ներեցէք, մի քիչ լուսթիւնից յետոյ ասաց նա, սրբելով աչքերը և դառնալով մօր ու աղջկանը, աշխատելով թագցնել յուզմունքը:

—Ի՞նչ պատահեց ձեզ:

—Ոչինչ... ես մոռացել էի... յանկարծ յիշեցի... ոչինչ..., —կամաց դողալով ասաց նա՝ մեռելի նման գունատ. նրա ներքին շրթունքը ջղաձգաբար դողում էր... —քանի՞ արշին է պէտք:

—Բայց ի՞նչ պատահեց ձեզ, դուք հիւանդ էք, այնպէս գունատվեցիք:

—Գիտէք, գործի մէջ մարդ ամեն ինչ մոռանում է, վիշտ, ամեն բան... Ես երդվեցի իմ միակ որդուս արևով. դա ինձ համար ամենաթանգագին բանն է. բայց ես մոռացել էի, որ նրա արևը խաւարել է: Երէկ թաղեցինք... Քանի՞ արշին է պէտք:

ՊԱՐՈՂ ԳԱՆԳԸ

Ես գիտեմ, ով տեսնի իմ այս նոր պատմուածքը (ի հարկէ իմ ծանօթներէց), պիտի բացազանչի. «Ա՛խ, էլի գանգ. դա ինչ գանգամուլութիւն է»:

Բայց հաւատացնում եմ, որ սա իմ ֆանտազեան չէ: Այս պատմութիւնը ինձ արեց իմ ծանօթ ծերունի բժիշկ Գ.-եանը: Այնպէս որ սա իրական կեանքից է, և կարող էք հանդիստ սրբաւոր կարգալ:

* *

Բժշկական ֆակուլտետի I կուրսի ուսանող էի,— այսպէս սկսեց ծերունի բժիշկը: — Այն գանգը, որի մասին պիտի պատմեմ, պատկանում էր բժշկութեան ուսանող Լ.-եանին, որը ապրում էր այդ սենեակում: Նա իմ հայրենակիցն էր. ինքը աւարտեց գնաց ու գանգը թողեց ինձ: Նա դրված էր գրքակալի վերի մասում, փոշոտած, ատամներէց միայն երկուսն էին մնում:

Այդ գանգը նման չէր մինչև այժմ տեսած իմ գանգերին. ինչ-որ մի ձգող բան կար նրա-

նում. չը գիտեմ, սովորել էի ինչ՝ նա այնպէս սարսափելի չէր, ինչպէս սովորաբար լինում են:

Երբեմն, երբ մենակ էի մնում, ինձ թւում էր, թէ նա ժպտում է և ահա կը սկսի խօսել հետս:

Հինգ ամիս էր անցել, ինչ Լ.-եանը գնացել էր. այդ հինգ ամսվայ ընթացքում ոչ մի անգամ նրա վրայից փոշին չէր մաքրված: Աղախինը վախենում էր՝ չը գիտեմ՝ թէ՞ զգւում, իսկ ես ծուլանում էի. և այդպէս ամիսներով փոշին նստում էր վրան:

Սենեակ մանելուցս առաջ, առաջին բանը, որ աչքիս էր ընկնում, գանգն էր, բայց կամաց-կամաց սովորեցի և մինչև անգամ չէի էլ նկատում: Կարծես նա չը կար էլ սենեակում:

Մի անգամ, լաւ յիշում եմ՝ ծննդեան տօներն էին, մի ընկերոջս մօտ հաւաքվել էինք. դէհ, վիճել այն ժամանակ շատ էինք սիրում, այնպէս որ կոկորդներս ցաւելու չափ գոռոռացել էինք և ոչնչացրել հայրենիքից ստացված միրգը:

Արդէն ժամը 11-ից անց էր, որ դուրս եկանք նրա մօտից: Հասայ տուն, բացի սենեակիս դուռը, առանց հանվելու վառեցի լուցկին՝ որ վառեմ լամպը՝ յանկարծ լսեցի, որ մի բան ամուր ընկաւ յատակի վրայ և գլորվում է. ես մի քիչ վախեցայ: Լուցկին մարեց, ես վառեցի

մի ուրիշը և սարսափած նկատեցի, որ գանգն է. ընկել է և շարունակում է այս ու այն կողմն ընկնել:

Ես արագ դուրս եկայ սենեակից և փակեցի դուռը:

Մի քանի վայրկեան ես կանգնած էի դռան ետևը և չէի կարողանում ուշքի գալ. դռան յետակից լսվում էր, թէ ինչպէս նա դեռ թաւալվում էր:

Ես նախապաշարված մարդ չեմ և չէի. բայց պէտք է խոստովանվեմ, որ սարսափելի տպաւորութիւն թողեց:

Ի՞նչպէս բացատրել, չէ՞ որ աչքովս տեսայ...

Յանկարծ ես յիշեցի, որ այդ գանգը նման չէր միւս գանգերին, որ նա ինչ-որ շատ սիրալիր տեսք ունէր:

Քանի գնում՝ ես աւելի և աւել էի վախեցնում:

Դռան երկաթը ձեռքիս բռնած՝ ես կանգնել էի և չը գիտէի ինչ անել:

Նայեցի շուրջս և տեսայ, որ հարեաններս, որ իրաւաբանական ֆակուլտետի երկու ուսանողներ էին, դեռ քնած չէին. նրանց սենեակից լսվում էր խօսակցութեան ձայն:

Ես վաղեցի գէպի նրանց սենեակը և առանց դուռը բաղխելու ներս ընկայ:

Երեք հոգի էին: Երեքն էլ, տեսնելով ինձ ալալոված, գոնատ, վախեցած, ոտի ելան:

Ի՞նչ է պատահել, ինչո՞ւ ես այդպէս գուհատ:

—Ոչինչ... ճշմարիտ, ծիծաղելի է,—մի քիչ ուշքի գալով ասացի ես:—Բայց ես վախեցայ... այո...

—Բայց ինչո՞ւ... ինչից...

Ես նրանց պատմեցի բոլորը: Նրանք թէև ծիծաղեցին, բայց, նկատելով իմ վախը և մտածելով, որ երևի գէպի եմ, լրջացան:

—Ի՞նչ յիմար բաներ ես ասում. ընկել է, ի հարկէ, կը գլորվի:

—Այո,—ասացի ես, և մօտեցայ ջրի շիշին ու մի բաժակ ջուր խմեցի.—պարոններ, դուք ծիծաղում էք, բայց հաւատացնում եմ, որ ծիծաղելի չէ. այնպէս է թաւալվում, կարծես մէկը դիտմամբ գլորում է:

—Յարուսիւն է առել,—ծիծաղելով ասաց մէկը:

—Դէհ, չորսով գնանք, տեսնենք այդ պարոդ գանգը, որից այդպէս վախեցել ես:

—Ափսոս, նա դադարած կը լինի պարելուց: Ես ոչինչ չը կարողացայ ասել, թէև իսկապէս ամաչում էի այդ երեխայական վախի պատճառով:

—Լամպը վառվում է:

— Ոչ, ես նոր տուն եկայ:

Մէկը վերցրեց լամպը և բոլորս դիմեցինք դէպի իմ սենեակը:

— Սպասեցէք, տեսներ, էլի պարոն՝ է՛ թէ չէ, — ասաց մէկը և ականջը դրեց դռանը:

— Դադարել է պարելուց, երևի, յոգնել է:

— Թողէք, ի սէրն Աստուծոյ, ի՛նչ էք երեխայութիւններ անում. մտէք տեսներ ի՛նչ բան է. չէ՞ք տեսնում, ինչպէս է վախեցել, — ասաց ընկերներիցս մէկը ու ծիծաղելով բացեց դռուը:

— Բայց, պարոններ, հաւատացնում եմ...

— Դէհ, լաւ, լաւ:

Ներս մտանք: Գանգը անշարժ ընկած էր սենեակի մէջտեղում, բայց մեր մտնելուց անմիջապէս սկսեց շարժւել: Բոլորս էլ լուռ էինք, բոլորի դէմքին էլ վախ էր նկատուում:

Գանգը քանի գնում աւելի և աւելի արագ էր շարժւում. նա սկսեց այս ու այն կողմը ընկնել:

Մենք, սարսափած, լուռ նայում էինք, և ոչ ոք ոչինչ չէր գտնում ասելու. մի տեսակ ապուշ դրութեան մէջ էինք:

Գանգը աւելի և աւելի արագ էր թաւալւում... Ես քիչ էր մնում ճշայի. բոլորս յետ-յետ, գէպի դուռն էինք գնում, երբ յանկարծ գանգը կանգ առաւ, կարծես մէկը մեխեց տեղում:

— Մուկ... մուկ... մուկ..., — կանչեցինք ամենքս:

Մենք դեռ ուշքի չէինք գալիս, իսկ մուկը վախեցած այս ու այն կողմ էր ընկնում, խրվւում էր պատից պատ, բարձրանում էր պատի վրա ու էլի ցած ընկնում ու վազվզում:

Մի վայրկեան անց՝ երբ բոլորս հասկացել էինք, թէ բանը ինչու՞մ է, «մուկ... մուկ»... կանչելով ընկանք նրա ետեից:

Շատ վազվզեցինք՝ տղաներից մէկը կրկնա-լօշիկով խփեց և սպանեց այդ խեղճ կենդանուն:

ԶԻՆԻՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԻՑ

—Հագնվել,—հրամայեց գնդապետը:

Հագնվել, հագնվել,—կարծես էլեքտրական թելով անցաւ և լավեց գնդի բոլոր ծայրերում:

Բոլորը իրար խառնվեցին, աղմուկ, իրարանցում: Վրանները մի քանի բալետում հաւաքւեցին, բոլորս հագնված պատրաստ էինք: Բոլորի դէմքին երևում էր մի թեթեւ ժպիտ:

Զօրախաղերը վերջացան. դէպի գօրանոցները. մի փոքր հանգիստ: Երկար ժամանակ բացօդեայ վրանների տակ ապրելով՝ մենք կարօտել էինք ձմեռվայ բնակարանները:

Ամեն մէկն ունէր իր ծրագիրը. ոմանք մտադիր էին արձակուրդ խնդրել, իսկ մենք, 18... թւականի զինուորներս, վերջացնում էինք ծառայութիւններս և հեռանում էինք մօտիկ ապագայում:

Այդ ծանրութեան, այդ երկար ճանապարհի նեղութիւնները ոչնչանում էին այդ յոյսի առաջ:

Բէշտաուն կորած էր ամպերի մէջ. անձրևը մեծ կաթիլներով կաթկթում էր: Երաժշտութիւնը թնդաց, մենք շարժվեցինք: Իջնում էինք

դէպի քաղաք: Անձրևի կաթիլները քանի գնում փոքրանում ու խտանում էին: Մենք իջնում էինք, ուշադրութիւն չը դարձնելով անձրևի վրա, որը սկսել էր հեղեղի պէս թափվել. շարքերը խառնվել էին. երաժշտութիւնը դադարել: Զգալի էր, թէ ինչպէս պաղ կաթիլները գլորվում էին մարմնի վրայով և ամեն անգամ էլեքտրական ցնցում առաջ բերում: Սայթաքելով մենք իջնում էինք:

—Արև... արև...—լավեցին յանկարծ ամեն կողմից ուրախ աղաղակներ:

Անձրևը կամաց-կամաց դադարեց: Բոլորի դէմքին դարձեալ երևաց ուրախ ժպիտ. նորից սկսվեցին երգերը, կատակները: Կարծես ոչինչ չէր կարող—ոչ կարկուտ, ոչ փոթորիկ—խանգարել մեզ ուրախ լինել:

Մենք սովորել էինք գիշերել անձրևների տակ:

Հռիռալով, մինչև սրունքներս ջրի մէջ, անցնում էինք քաղաքի միջով: Փողոցներից գետերի նման անձրևաջրեր էին վազում, պատուհաններից երևում էին գլուխներ, որոնք խղճահարութեամբ նայում էին մեզ:

Բէշտաունի ստորոտում արևը աւելի վստահ երևաց ամպերի տակից. լավեց զինուորների ուրախ երգը, Բէշտաուն կրկնեց և թաղեց իր կրծքում: Այստեղ մենք կանգ առանք հանգստա-

նալու։ Այստեղից մեր ճանապարհը ընկած էր անտառի մեջով։

Բարձրաւանդակը, որտեղ մի ժամ առաջ կենսաբեր էր, լուռ սախտակին տալիս մեր վրանները, այժմ կարծես տխրել է, որ ամալի թողինք։

Թմբուկները զարկեցին։ Մենք կանգնած էինք շարքերում, նրաժշտութիւնը նուազեց, անտառը թնդում էր. մեր երգի արձագանքը հալվում, անհետանում էր լեռների մէջ։

Լուսինը հաւասար լուսաւորում էր մեր ճանապարհը։ Հեռուից երևում էր կայարանը։ Ճրագները աղօտ փայլելում էին։ Դեռ հինգ-վեց վերստ կար մինչև հանքային ջրեր հասնելը։

Մեր շորերը դեռ բոլորովին չէին չորացել։ Յոգնած, ջարդված էինք բոլորս, բայց էլի առաջ էինք գնում։ Ճուրտը թափանցում էր մինչև ոսկորների ներսը։ Մենք գնում էինք, բայց ճրագները կարծես փախչում էին մեզանից։

Հանքային ջրերում մեզ տեղաւորեցին ապրանքատար վագոններում, որոնք կանգնած էին վերջին գծի վրա։

Ապրանքակիր վագոնները, որոնք յարմարեցված էին մեզ համար, սլանում էին երկաթի ճանապարհով։ Աղմուկը, երգերը խլացնում էին

անիւների ձայնը։ Մի քանիսը, որոնք չէին կըշտացել քնից, տախտակների վրայ քնած էին. այդ աղմուկը չէր վրդովում նրանց հանգիստը։ Վագոնի յատակը ծածկված էր արևածագի կճեաներով, անկիւններում, այս ու այն կողմ թափթփած էին ձմերուկի կեղևներ... Մի քանիսը, խմբված՝ տախտակներից մեկի վրայ, ոգևորած խօսում էին այդ նրանք են, որոնք շուտով տուն պիտի գնան, հայրենիք, ծնողների գիւղը։

Գնացքը յանկարծ ցնցվեց և կանգ պռաւ։ Երգ, խօսակցութիւն, աղմուկ միանգամից դադարեցին։ Բոլորը ոտի կանգնեցին։

— Խնչ պատահեց։
Սմբկեցին լեռների մօտ, մի քանիսը քարձրացան վերի տախտակների վրայ՝ պատուհանից նայելու։ Բժիշկը արագ անցաւ, ֆելդշերները, օֆիցէրները արագ դիմում էին մի քանի վագոն հեռու խմբված մարդկանց մօտ։

— Ոչ ոք չիջնի վագոնից, — կանչում էր հերթապահ օֆիցէրը։

— Մէկը ընկել է անիւների տակ։

Կայծակի արագութեամբ տարածվեց այդ լուրը բոլոր վագոններում. բայց ո՞վ է, մեռած է թէ վիրաւոր, ի՞նչպէս է պատահել. այդ ոչ ոք մեզանից չը գիտէ։

* *

Մի շաբաթ էր անցել: Կայարանը լիքն էր զինուորներով: Տուն էինք գնում: Մենք արդեն տեղաւորվել էինք վագոններում: Երկրորդ զանգը խփել էր:

Մայթի վրայ կանգնած մեզ են նայում: Բոլորի դէմքին էլ թախիժ կայ. մնացողներն են, եկել են բարի ճանապարհ ասելու. մարդիկ, որոնց հետ երկար ապրել ենք մի յարկի տակ, որոնց հազիւ թէ միւս անգամ պատահենք:

Լավեց երրորդ զանգը:
Երաժշտութիւնը նուազեց. շոգեկառքը ցնցվեց, մի անգամ էլ սուլեց և առաջ սլացաւ:

Մի քանի վայրկեան դեռ լսվում էին երաժշտութեան, մնացողների ձայները, բայց շուտով բոլորին յաջորդեց անիւների դղրդոցը:

Մի քանի վայրկեան բոլորս լուռ մեխված էինք տեղներումս:

— Տղերք, տուն ենք գնում, — գոռաց մէկը՝ ընդհատելով այդ լուռութիւնը:

Շոգեկառքը սլանում էր:

Տուն ենք գնում. որքան ենք ցնորվել, ինչ անհամբերութեամբ սպասում էինք այդ օրվան... Ես յիշեցի, որ չորս տարի առաջ նոյն այս տեսակ վագոններով մեզ տանում էին ծառայելու. այն ժամանակ քառասուն հոգի էինք...

Ես ակամայ սկսեցի համբել:

Բայց ուր են վեցը, ինչ եղան: Երկուսը մեռան հէնց առաջին տարին, երկուսը հիւանդութեան պատճառով տուն գնացին, մէկը կարգապահական բատալիօն... Բայց ուր է մէկը: Ինչքան բան է փոխվել այս չորս տարում:

— Տղերք, մենք պէտք է 33 լինենք, մէկը չը կայ:

— Լաւ հաշւիր, կը գտնես:

— Գէօին մոռացել ես, հիւանդանոցումն է:

— Գէօին. այո, այո: Զօրախաղերից վերադառնալուց ջախջախեց ոտը անիւների տակ. նա այժմ պառկած է Կ.-ի հիւանդանոցում:

Կ... կայարանում մենք պէտք է մնայինք. ես վճռեցի, եթէ գնացքը գոնէ մի ժամ մնայ, գնալ հիւանդանոց և նրան տեսնել:

Կ... կայարանում գնացքը երկու ժամ պիտի մնար: Ես և ընկերս թէյ, շաքար, ծխախոտ և մի քանի ուրիշ բաներ վերցնելով դէմքինք դէպի հիւանդանոց:

Երբ մենք մօտեցանք նրան, նա մի վայրկեան լուռ նայեց մեզ և յանկարծ ճչաց.

— Տո՛ւն էք գնում:

Սօսքերը սառեցին նրա շրթունքների վրա: Արցունքները խեղդեցին նրան:

Մենք լուռ կանգնած էինք մահճակալի մօտ:

—Տո՛ւն էք գնում,—մի քիչ հանգստացած
կրկնեց նա և կախ գցեց գլուխը:

—Ոչինչ, մի մտածիր,, դու էլ շուտով կը
լաւանաս, կը գաս:

Ես ոչինչ չէի գտնում ասելու:

—Արդէն լաւացել եմ,—հեզնական ժպիտով
ասաց նա, մի կողմ ձգելով բարակ վերմակը.—
կտրել են... փշացայ, էլ ինչի՞ եմ պէտք... Ե-
րանի չորս տարի էլ ծառայէի, միայն ոտս ողջ
լինէր. ինչի՞, ինչի՞ եմ պէտք այժմ... Խեղճ
մայրս... հիմա անհամբեր սպասում է... Ասա-
ցեք, սր շուտով կը գամ, լաց չը լինի, սաղ-սա-
լամաթ եմ... փայտի ոտով եմ, զրա համար եմ
դաշացել...

Նա չը կարողացաւ շարունակել և սկսեց
հեկեկալով լալ:

Ծանր տպաւորութեան տակ մենք դուրս ե-
կանք հիւանդանոցից: 10 րօպէ էր մնում գնաց-
քի շարժվելուն, երբ հասանք կայարան: Բոլորը
արդէն տեղաւորվել էին. վագօններում լսվում
էր երգ, ծիծաղ...

ԾԱՂՐԱԾ ՈՒՆ

Բժիշկ Բ.-ի ընդունարանում նստած էին 8
հոգի: Բոլորն էլ անհամբեր իրանց հերթին էին
սպասում: Բոլորն էլ աշխատում էին մի բանով
զբաղվել, որ ժամանակը աննկատելի անցնի:
Մէկը ինչ-որ շաքաթաթերթի միջի նկարներն
էր նայում, մի ուրիշը՝ պատինկարները: Երկու
հոգի էլ նստած միմեանց մօտ իրանց հիւանդու-
թիւնից էին խօսում: Ամեն մէկը աշխատում էր
մի բանով զբաղվել:

Եթէ բոլորն էլ այդպէս զբաղված չը լինե-
ին իրանցով, երևի բոլոր ուշադրութիւնները կը
կենտրոնանային պատի տակ նստած պարոնի վրա,
որ ներս մտաւ առանց ոչ ոքի նայելու, մօտե-
ցաւ անկիւնում դրված աթոռին, մօտի սեղանի
վրայից մի գիրք վերցրեց, նստեց, բացեց գիրքը
և մնաց անշարժ:

Դա մօտ 40 տարեկան մարդ էր կամ գուցէ
աւելի երիտասարդ, բայց ժամանակից աւելի վաղ
ծերացած:

Նա շարունակ նայում էր ձեռքին բռնած
գրքին, բայց չէր կարդում, որովհետև քառորդ

ժամից աւելի էր, որ նա նոյն երեսին, նոյն տողին և գուցէ նոյն տառին էր նայում:

Երբեմն նա նեարդային կերպով շարժում էր իր ձեռքը, կարծես ձանձրացնող ձանձերը քշելու համար: Աչքերի մէջ ձանձրոյթ թէ յոգնածութիւն կար. շրթունքների աջ անկիւնը միշտ վեր քաշած, նա երբեմն ինչոր անորոշ ձայներ էր հանում և լուում:

Երբ հերթը նրան հասաւ, նա արագ, նեարդային կերպով բարձրացաւ, բայց չը շտապեց, մինչև բժիշկը երկրորդ անգամ չը կրկնեց՝ «հետեալը»:

*
*
*

Բժիշկը երբ դիմեց նրան սովորական հարցով, թէ «ինչո՞վ կարող եմ օգտակար լինել», նա մի վայրկեան լուռ էր, կարծես ուզում էր ձայն հանել, մի բան ասել, բայց կարծես մոռացել էր խօսել, անկարող էր ձայն հանել. մի անորոշ ձայն հանեց, որը աւելի խոզի, քան մարդու ձայնի էր նման:

Բժիշկը հրաւիրեց նրան նստել. ինքն էլ նրատեց և լուռ սպասում էր:

— Զրգիտեմ... չը գիտեմ ինչ ասեմ, — նեարդային կերպով մի քանի անգամ կրկնեց նա և էլի լռեց: — Ես հիւանդ չեմ, — շարունակեց նա, — ոչ մի տեղս չի ցաւում...:

— Երևի լաւ... չէք քնում, — ընդհատեց բժիշկը:

— Զեղ... ո՞վ ասաց, — վախեցած հարցրեց նա:

— Այդ դժուար չէ գուշակել: Պատմեցէք մանրամասն. ես ձեզ լսում եմ:

— Ես առողջ եմ, բոլորովին առողջ, լաւ ուտում եմ, խմում... բայց ես չեմ քնում... մի ամսից աւելի է, որ ես չեմ քնել... հասկանում էք՝ բոլորովին... մի ամսից աւելի է, որ ես պառկում եմ և վեր կենում առանց քնելու: Ինչ թւում է, թէ քունս տանում է, պառկում եմ, և քանի շատ եմ աշխատում քնել, այնքան աւելի հեռու է իմ քունը փախչում աչքերիցս, և ամբողջ գիշերները ես լուսացնում եմ բաց աչքերով: Երբեմն ինձ աջողվում է և ինձ թւում է, որ ահա կը քնեմ, վերջապէս կը քնեմ... Սիրտս սկսում է աւելի կանօնաւոր բաբախել, ուղեղս դադարում է այնպէս փոթորկվել դանդիս մէջ և մի մտքից միւսը ցատկել: Ուրախութիւնից քիչ է մնում ճշամ: Այդ րօպէներին՝ իսկապէս չը գիտեմ, քնած եմ թէ արթուն... Հազիւ մի քանի րօպէ մնում եմ այդ դրոշմեան մէջ և անհամբեր սպասում եմ, որ ահա կը կնկնեմ ինքնամոռացութեան մէջ, երբ դալիս է նա... նա...

Դողալով, նա կիսով չափ բարձրացաւ տեղից:

— Նա, այդ ճիւղաղը, այդ հրէշը, որ հազար
ահգամ աւելի վատ է՝ քան անքնութիւնը... Ես
պատրաստ եմ երբէք, երբէք չը քնել, միմիայն
չը լսեմ նրա ձայնը, նրա սոսկալի ձայնը... Նա
գալիս է, ծափերով նստում է գլխավերև և պատ-
մում... պատմում է... և ստիպում է ինձ լսել
իրան...

— Ո՞վ, — ընդհատեց բժիշկը:

— Ձը գիտեմ, ես նրա դէմքը չեմ տես-
նում... Ես միայն նրա ձայնն եմ լսում, նրա
նուրբ, քաղցր, մելոդիկ ձայնը... որ շարունակ
ձախարակի պէս՝ միալար պատմում է... Ի՞նչ չը
գիտեմ: Ես նրան չեմ հասկանում... Ժամերով
նստում է և պատմում... Պատմում է և ինձ
ստիպում է լսել: Յուսահատված՝ ես փչում եմ,
եւ ուզում լսել, փակում եմ ականջներս. բայց
նա պատմում է... պատմում է անվերջ, յամառ
կերպով: Ես վեր եմ ցատկում տեղիցս, յուսա-
հատված սկսում եմ պատից պատ լսիլ: Նա
էլ դանդաղ վեր է կենում և կամաց կամաց պատ-
մելով անհետանում... Նրան չը լսելու համար
եւ վախենում եմ անկողին մտնել... Չորս օր է՝
չեմ պառկել... Բժիշկ... Բժիշկ, ես կը լսելա-
գարվեմ: Փրկեցէք ինձ... Փրկեցէք... Ես այլևս
չեմ կարող տանել այս տանջանքները... ազա-
տեցէք:

Նա յուսահատ բռնեց ձեռքով գլուխը և սեղ-
մեց, որքան ոյժ ունէր:

Մի րօպէ հիւանդն էլ, բժիշկն էլ լուռ
էին:

— Ինչո՞ւ այսքան ժամանակ բժշկի չէք դի-
մել:

— Դիմել եմ:

— Կարո՞ղ էք բերել նրա տուած դեղատոմ-
սերը:

Նա դրպանից հանեց մի կոյտ ճիւղոված դե-
ղատոմսեր և թափեց բժշկի առաջ:

— Ձեն օգնում... Բոլորը փորձել եմ: Մի
անգամ քիչ մնաց... Բայց փրկեցին... Ի չարն
էի գործ դրել դեղը:

Բժիշկը մի քանի րօպէ նայում էր դեղա-
տոմսերին...

— Ձեզ հանգիստ է պէտք... Ձեր նեարդերը
շատ են թուլացած, ձեզ պէտք է հանգիստ կեանք,
մոռուդ, ճանապարհորդութիւններ, լաւ, ուրախ
ընկերների շրջան... Իսկ այդ բոլորի վրա աւե-
լացրէք. գուցէ ձեզ տարօրինակ կը թւայ, բայց
եւ իմ հիւանդներից շատերին խորհուրդ եմ տա-
լիս յաճախել ցիրկ... Այնտեղ մի ծաղրածու կայ,
որը ստիպում է մարդկանց սրտանց ծիծաղել...
առողջ ծիծաղով... Իմ հիւանդներն էլ վկայում
են, թէ ինչ լաւ ազդեցութիւն է անում նրանց
վրա այդ ծիծաղը... Ես ինքս էլ մեծ հաճոյք եմ

ստանում նրան լսելով և շաբաթը 3 անգամ զր-
նում եմ յատկապէս նրան լսելու: Վերին աստի-
ճանի սրամիտ և խելօք մտրդ է: Հազիւ են պա-
տահում այդպիսի ծաղրածուններ, որոնք իսկա-
պէս ստիպեն անկեղծ կերպով ծիծաղել: Գուցէ
պատահմամբ եղել էք և տեսել այդ ծաղրածունին:

Մի դառն ժպիտ խաղաց նրա դէմքի վրա...

— Դուք փորձեցէք...

Նա լուռ վեր կացաւ, դրեց փողը սեղանի
վրա: Նրա դէմքը աւելի մռայլվեց... Նա լուռ
դէմեց դէպի դուռը...

— Սպասեցէք:

Նա արդէն կամենում էր բանալ դուռը, բաց
թողեց ձեռքը և լուռ յետ նայեց: Մի վայրկեան
նայեց բժշկին և շնչաց.

— Այդ ծաղրածուն ես եմ:

ԿԵԱՆՔԻ ԾԱՂՐԸ

Այսօր նա դասախօսութեան էլ չէր կարո-
ղացել գնալ. ամբողջ օրը այս ու այն կողմն էր
ընկել, շատ բանի ձեռնարկել, բայց ոչ մի բանի
վրա չէր կարողացել կենտրոնանալ: Երբորդ օրն
է, որ նա այդ դրութեան մէջ է. երբորդ օրն է,
որ չէ ճաշել. թէյի հետ հաց-պանիր՝ ահա նրա
սնունդը. այսօր այդ էլ վերջացել էր. միայն մի
քանի կտոր շաքար է մնացել: Ամենից շատ նրան
նեղացնում էր ծխախոտի վերջանալը: Նա վեր
կացաւ մահճակալի վրայից, մի քանի անգամ ան-
ցաւ սենեակի երկարութեամբ, նայեց այս ու
կողմ, փնտռեց սեղանի տակը, բոլոր անկիւն-
ները, յուսալով, որ ծխախոտի աւելցուկներ կը
գտնի, բայց ի դուր. նա առաջ էլ շատ էր փըն-
տուել, գտել էր մահճակալի տակ մի կիսատ ծխա-
խոտ և ծխել: Նա նորից ընկաւ մահճակալի
վրա:

— Ի՞նչ են մտածում, որ այսքան ուշաց-
նում են:

Արդէն ժամը երեքից անց էր, քաղցը նրան
սաստիկ նեղում էր... Ինչ անել... Ընկերներից
շատ էր վերցրել. այլևս ստաչում էր...
Նա վեր կացաւ, փորձեց կարդալ, ոչինչ չօգնեց.

զուլիսը կարծես ծանրացել էր արճիճի նման: Նա վճռեց դուրս գալ, արագ հագաւ վերարկուն, վերցրեց գլխարկը: «Գոնէ տանտիրուհուն կը խաբեմ» — մտածեց նա: Նա միշտ, երբ ճաշի փող չէր ունենում, ճաշի ժամանակ դուրս էր գնում փողոց, մի կէս ժամի չափ այս ու այն կողմ ընկնում և վերադառնում ատամները մաքրելով՝ իբր թէ ճաշից է վերադառնում:

Նա դուրս եկաւ փողոց, ինքն էլ չը գիտէր ուր գնալ... Հրաշալի օր էր, արեւը փայլում էր. մի ողորմելի ջերմութեամբ արևի ճառագայթները՝ զգալով իրանց անկարողութիւնը հալեցնելու այդ կարծր սառոյցը, ձիւնը՝ խաղում էին ձիւնի հետ: Նա անցաւ Տվէրսկոյ բուլվարի երկարութեամբ, յետ դառաւ ու անգիտակցաբար նստեց աթոռներից մէկի վրա: Ի՞նչ անել, հրտեղից փող գտնել. փողի պահանջը անողոր է: Նա նստած տեղը այս ու այն կողմն էր դառնում, կասես փշերի վրա լինէր նստած...: Ա՛խ, մի ծխախոտ»: Նա քիչ էր մնում մօտենար անցորդներից մէկին՝ ծխախոտ խնդրելու, բայց այդ չափազանց թւաց. վեր կենալ գնալ տուն պառկել-քնել, բայց լաւ գիտէր, որ դատարկ ստամոքսով քնել չէր կարողանալու... «Ի՞նչ լաւ է հիմա հայրենիքում, — անցաւ նրա մտքովը, — եթէ հիմա մայրս ինձ տեսնէր այսպէս քաղցած»... Երկրորդ տարին է, որ նա ուսանող է, բայց այսպիսի կրիտիքական դրութեան մէջ երբեք չէր եղել:

«Թու, սա ի՞նչ կեանք է... նգոված լինի այս տեսակ կեանքն էլ, ուսումն էլ» — մտածում էր նա, զուլիս խոնարհած, ու ձեռքի փայտով մեքենայաբար 8-եր էր գրում...

... Երազ թւաց: Սա ի՞նչ դիպած է: Կասես երկնքից ընկաւ. նրանից մի քիչ հեռու, կիսով չափ ձիւնի մէջ թաղված-ընկած էր մի բուրլանոց: Նայեց շուրջը, արագ կռացաւ, վերցրեց և առանց նախելու դրեց գրպանն ու արագ, կարծես հետեւելիս լինէին, վազեց տուն, մտաւ սենեակը... Սիրտը բաբախում էր. հանեց գրպանից, կարծես չը հաւատարկով, որ դա իրականութիւն լինէր: Այո, մի ամբողջ բուրլի... Նա մի վայրկեան կարծես մոռացաւ քաղցը:

«Ինչո՞ւ տուն եկայ» — մտածեց նա ու արագ դուրս վազեց: Մօտեցաւ ճաշարանի դռանը ու կանգ առաւ:

«Ոչ, աւելի լաւ է՝ մի քանի բան կառնեմ և տուն կը տանեմ. կը պատուիրեմ ինքնաեռը և մի լաւ կոտետ, կը խմեմ»: Առանց երկար տատանվելու, արագ քայլերով նա դիմեց դիմացի խանութի:

Ի՞նչ էք կամենում, — դիմեց նրան գործակատարը:

— Մի ֆունտ շաքար, 10 կ. թէյ:

— Ուրի՞շ, — կշռելով հարցրեց գործակատարը:

— Երկու տուփ ծխախոտ: Լուցկի էլ տուէք...:
Կէս ֆունտ կալքաս, կէս ֆունտ էլ պանիր:

— Ուրիշ ոչինչ:

-- Ոչինչ:

Նա ամենից առաջ բացեց ծխախոտի մի տուփը և ազահուլթեամբ սկսեց ծխել, մինչև դորժակատարը կը կապէր գնած իրերը:

— Համեցէք

— Խչքան է:

— 64 կօպէկ:

— Վերցրէք:

Նա տուեց փողը և սպասում էր մանրը ստանալու՝ քուլա-քուլա թողնելով ծխախոտի ծուխը... Նա կապոցը ձեռքին կանգնած էր: Հըրճաճանքից, որ մի քանի րօպէ ացն նա ազահուլթեամբ խժռելու է այդ բոլորը, ուրախութիւնից քիչ էր մնում համբուրի խանութպանին էլ, դորժակատարին էլ, մօտը կանգնած հաստ, հարբած դէմքով կնոջն էլ...

Յանկարծ նրան թւաց, թէ խանութպանը հասկացաւ, որ այդ փողը իրանը չէ, որ դա այն փողն է, որը ընկած էր Տվերսկոյ բուլվարում և որը նա գտել է...

Խանութպանը երկար նայեց փողին, մի քանի անգամ խփեց սեղանին, նայեց տղային...

— Սա կեղծ է, — ասաց նա, մեկնելով փողը դէպի տղան, որը կանգնած էր ապուշ, բերանը

կիսաբաց և չէր հասկանում, թէ ի՞նչ են ասում:

— Կեղծ է, — կրկնեց խանութպանը:

— Կեղծ է..., — թոթովեց տղան, կարծես չը հասկանալով խօսքի իմաստը:

— Այո, կեղծ է:

— Ի՞նչպէս թէ...

Նրան թւաց, թէ աչքերը սևանում են և ահա կրնկնի...

Կեղծ է... կեղծ է...

Յիշում էք ով է տուել:

— Այո, այո...

Ուրախացած, որ մի հնար գտնվեց դուրս գալու այդ դրութիւնից, կակազեց.

— Ես իսկոյն կը տանեմ... կը փոխեմ... Թողէք սրանք մնան, ես իսկոյն կը բերեմ, — ասաց նա, վերցրեց փողը, դրեց սեղանի վրա կապոցը, ուզեց դուրս դնալ:

— Ծխախոտը կը մնայ ձեզ վրա:

— Ախ, այո, այս մէկը առէք, իսկ միւսը բացել եմ, ներեցէք, ես ուրիշ փող չունեմ մօտս, իսկոյն կը բերեմ:

— Ոչինչ ոչինչ. վերցրէք, մենք ձեզ հաւատում ենք:

— Ինձ նոր տուին, ես իսկոյն կը տանեմ, կը փոխեմ... Ինչ անամօթութիւն է...

— Ոչինչ, ոչինչ...

ԹԱՏՐՕՆՈՒՄ

Երկրորդ գործողութիւնը վերջացաւ:
Էլեքարական լուսաւորութիւնը վառւեց, լուսաւորելով դահլիճը:

Թատրօնի երեք քառորդը դատարկ էր: Առաջին գործողութիւնից յետոյ բոլորը առաջ էին քաշվել, ետևի կարգերը թողնելով դատարկ:

Տխուր էր. բոլորի դէմքին էլ ձանձրոյթ էր նկատվում, յոգնածութիւն:

Վարագոյրը ընկաւ, բոլորն էլ դանդաղ բարձրացան և դիմեցին Փոյէն: Դահլիճում մնացին ալեխառն մազերով մի պարոն իր՝ մօտ 16 տարեկան աղջկայ հետ՝ և չորս հոգի երկրորդ յարկի օթեակում:

— Ի՞նչ ձանձրալի է,— դարձաւ աղջիկը հօրը...

Հայրը գլխով համաձայնութեան նշան արեց:

— Գնանք Փոյէ, — դիմեց աղջիկը, մի քիչ լուսթիւնից յետոյ:

— Գնանք:

Նրանք վեր կացան և դիմեցին Փոյէն, որտեղ հատ ու կէստ մարդիկ թոյլ-թոյլ այս ու

այն կողմ նայելով, լուռ անց ու դարձ էին ահում:

Երկու կարճահասակ օրիորդներ՝ մէկը սև, խիտ մազերով, մեծ ու դուրս պրծած աչքերով, միւսը լղար, քառանկիւնի դէմքով, յօնքերը վեր քաշած, կարծես օգտվելով մարդկանց քչութիւնից՝ բարձր ծիծաղելով արագ անց ու դարձ էին անում, սրան նրան խօսքեր ասում, մի խօսքով՝ սրանք էլ ձանձրանում էին և չը գիտէին ինչ անել:

Հայր ու աղջիկ մի անգամ անցան Փոյէի երկարութեամբ. այստեղ էլ տխուր էր:

Միայն այն երկու աղջիկները կարծես ուրախ էին, իրանց լաւ զգում: Նրանցից մէկը յանկարծ լայն բացեց աչքերը, մի վայրկեան լուռ նայեց, արագ բաժանվեց ընկերուհուց, մօտեցաւ հօրը և աղջկան, որոնք լուռ անցնում էին, նայեց աղջկայ դէմքին, փրթկաց ու վազեց ընկերուհու մօտ:

— Դու նկատեցիր:

— Ի՞նչ:

— Ձը տեսնո՞ւ կեղծ խալը, — շնչաց նա ընկերուհուն և բարձրաձայն ծիծաղեց:

— Ճիշդ..., — ասաց միւսը՝ հետացրճրութեամբ դէս ու դէն նայելով:

— Անկեղծ, ուզում ես՝ ինքդ նայիր, տես, գալիս են:

— Սպասիր. ես կը մօտենամ:

Լուրջ դէմք շինելով, առանց շտապելու, օրօրվելով, նա մօտեցաւ հօրը և աղջկանը. երբ հաւասարվեց նրանց, մի անգամից բարձրացրեց գլուխը, նայեց ուղիղ աղջկայ դէմքին ու ժպտալով յետ դարձաւ ընկերուհու մօտ, որը պատի տակ ժպտալով սպասում էր նրան:

— Հը, ճիշդ չէ:

— Ի հարկէ, կեղծ է, ֆու:

— Դեռ գիմնազիսակա է, փու, ֆու... դրան մի լաւ պէտք է խրատել:

— Չարժէ... Միթէ արժէ ուշադրութիւն դարձնել:

— Նայիր, տես ինչ ինքնահաւան ման է գալիս. յիմար. չէ, պէտք է դրան մի լաւ խրատել:

— Իսկապէս որ արժէ:

Նրանք թեանցուկ սկսեցին յետ ու առաջ գնալ, փսփսալով միմեանց ականջին և բարձր ծիծաղելով:

— Ինչո՞ւ չեն սկսում, — դարձաւ աղջիկը հօրը:

— Աս, սարսափելի ուշացնում են:

— Կեղծ է, օրիորդ, — յանկարծ լավեց մի բարակ ձայն:

Աղջիկը վախեցած յետ նայեց. նրանք էին:

— Կեղծ է, օրիորդ, կեղծ է, աւելի բարձր կրկնեցին նրան և հռուալով անցան:

Աղջիկը շփոթված նայեց շուրջը, առաջ չը հասկացաւ, թէ ինչն է կեղծ, ինչ բանի են ակնարկում. յանկարծ նա յիշեց պալարը, մուշկան: Նա իր այտի փոքրիկ բշտիկի պուզիկի վրա դրել էր մուշկա, իսկ աղջիկները ընդունել էին նրան կեղծ խալի տեղ իբր թէ կամաւ կայցրած առանձին տպաւորութիւն գործելու նպատակով: Օրիորդը բարկութիւնից հազիւ էր կարողանում զրսպել իր արցունքները: Նա ուզեց վազել նրանց ետևից, ապտակել այդ յանդուգն աղջիկներին: Նրան թւաց թէ բոլորը իրան են նայում, թւաց, թէ պալարը մեծանում է, հետն էլ մուշկան արդէն ծածկել է ամբողջ այտը. նա անգիտացաբար ձեռքը տարաւ, շօշափեց. մուշկան տեղն էր, ուզեց պոկել, բայց իսկոյն ուշքի եկաւ, ցած թողեց ձեռքը, աւելի շփոթվեց, կարմրեց. նրան թւաց, թէ բոլորը նկատեցին նրա այդ շարժումը: Այդ րօպէին նրանց մօտենում էին նրանք:

Աղջիկը գունատվեց, ներքին ծնօտը դողաց. նրանցից մէկը արմունկով խփեց աղջկան և յանդուգն կերպով նայելով աղջկայ դէմքին, կրկնեց. — Կեղծ է, օրիորդ, կեղծ է:

Աղջիկն աւելի մօտ սեղմվեց հօրը և դողալով, լալկան ձայնով շշնջաց.

— Հայրիկ, տուն գնանք:

—Ինչո՞ւ, ի՞նչ կայ:

—Լաւ չեմ գգում ինձ, մըսում եմ:

—Լաւ, գնանք:

Նրանք դուրս եկան ֆոյէից: Ծառան վե. րարկուն հագցնելուց յետոյ պինդ-պինդ նայեց աղջկայ այտի վրայի մուշկային. աղջկան թւաց, թէ նա էլ ժպտաց և մտքումը կրկնում է «կեղծ էր, կեղծ»: Մտնելով հօր թւը, նրանք դիմեցին դէպի ելքը:

Յանկարծ հռչակով մի կանացի ձայն կանչեւ նրա ետեւց.

—Կեղծ է, կեղծ...

Աղջիկը յետ չը նայեց: Դուրս եկան թատրօնից. կառքի մէջ նա մի ազատ շունչ քաշեց:

—Յիմարներ, — կամաց ասաց նա և լռեց:

—Հը, հօ էլ չիս մըսում:

—Ո՛չ:

—Ինչո՞ւ այդքան շուտ վերջացաւ, — հարցրեց մայրը աղջկան:

Աղջիկը ոչինչ չը պատասխանեց, անցաւ իր սենեակը, արագ հանեց գլխի մետաքսեայ շալը, մօտեցաւ հայելուն, նայեց այտի վրա սեփն տուող մուշկային, զայրոյթով պոկեց, այնպէս որ պալարից մի փոքրիկ կաթիլ արիւն երևաց:

Առաջն հանվելու ընկաւ նա մահճակալի վրա և սկսեց լալ:

ՎԱԳՕՆԻ ՄԷՋ

Երրորդ օրն էր. վազօնի մէջ էի. ձանձրացել էի մինչև հոգուս խորքը, բայց դեռ չօրէլ պէտք է գնայի:

Արեւը դեռ նոր էր ծագել, երբ ես զարթնեցի քնից, իջայ վերևից. երեկոյեան հարևաններից միայն մէկն էր մնացել. միւսները նոր էին: Չոր տախտակների վրա երկու գիշեր անցկացնելուց կողքերս շարդվել էին. վազօնում մի այնպիսի զարշահոտութիւն էր տիրում, որ ես իջնելուց անմիջապէս փորձեցի բանալ պատուհանը, բայց հարևաններս բողոքեցին, թէև նրանց բողոքն ի գուր էր, որովհետև պատուհանները ամրացված էին և իմ ջանքերս ապարդիւն անցան: Ես դուրս եկայ քիչ թարմ օդ շնչելու, բայց այնտեղ էլ ցուրտ էր. ստիպված էի նորից մտնել վազօնը և տեղաւորվել հին տեղումս:

—Հեռո՞ւ էք գնում, — հարցրի դիմացս նստած մարդուն:

—Ինչպե՞ս:

—Ինչ, — դիմեցի տիկնոջը, որը թէև երեսիայ ունէր գրկում, բայց բոլորովին օրիորդի էր նման:

—Հեռու:

Մի ուրիշ տեղ պէտք է փնտռել, թէ չէ՝ բոլորովին անտանելի կը լինի, երբ այդ բոլորի վրա աւելանայ և... երեխայի ճշոցը: Ես ոտի ելայ:

Ամեն կայարանում ներս էին թափվում նոր-նոր մարդիկ. ես միանգամայն յոյսս կտրեցի, որ կարող կը լինեմ մի ուրիշ յարմար տեղ գտնել, և կամաց-կամաց հաշտվեցի, որ հին տեղումս կը մնամ և այս մի օրն էլ մի կերպ կանցկացնեմ: Արդէն մօտենում էինք կայարանին. ես նստեցի առաջվայ տեղս, որ դա էլ ձեռքիցս դուրս չը գայ: III կարգով ճանապարհորդելիս ամեն կայարանում վտանգվում է տեղը, որ 3 օր է ճանապարհին ես. ոչ խնդիրք, ոչ սպառնալիք չեն օգնում:

Ես նստած մնացի և դիմում էի հարևանուհուս. ինչ լաւն է, ինչ խելացի դէմք ունի. աչքերի մէջ մի մռայլ բան կար, որը իմ մէջ աւելի հետաքրքրութիւն առաջացրեց: Նա կերակրեց վերջացրեց զաւակին, մի քանի անգամ ամուր համբուրեց, այնպիսի կարօտով, կասես կորած էր և նոր էր գտել, կարծես երկար ժամանակ բաժանվել էին և նա այժմ նոր էր տեսնում: Նա խնամքով փաթաթեց երեխային այնպէս, որ միայն դէմքն էր բաց, որտեղից երևում էր նրա կլոր դեռ անորոշ գոյնի աչքերը:

—Ինչ լաւ երեխայ է,— ասացի ես մատով

խփելով երեխայի շրթունքներին, որի դէմքի վրա երկայ ժպիտի նման մի բան և էլի անհետացաւ:

—Այո,— ասաց մայրը՝ մի մեղամաղձոտ ժպիտ շրթունքներին, նայեց երեխային և մի քանի անգամ համբուրեց:

—Քանի՞ ամսական է:

—Չորս:

Շատ լաւն է: Հօր մօտ էք տանում:

—Ո՛հ:

—Հօր մօտից:

—Այո,— կարծես խուսափելով պատասխանից՝ ասաց նա և լռեց:

Գնացքը դանդաղ մօտենում էր կայարանին. Հարևանուհիս աւելի և աւելի անհանգիստ էր դառնում. նրա շրթունքների վրա ինչ-որ մի վշտոտ բան կար, աչքերի մէջ արցունքներ, ներքևի շրթունքը շղայնօրէն դողում էր. նա կարծես հազիւ էր պահում արցունքը:

Գնացքը կանգ առաւ: Նա ցած դրեց գրկից երեխային իր կապոցի մօտ:

—Երկար է կանգնում:

—Կարծեմ հինգ րօպէ:

—Ուրեմն կը հասնեմ: Եղէք բարի,— դիմեց նա մեզ.— նայեցէք երեխային, ես իջնեմ. սատիկ ծաբաւ եմ. հաց էլ պիտի առնեմ:

—Տուէք ինձ, ես կը պահեմ,— ասացի ես՝ առնելով երեխային գիրկս.— մի անհանգստանաք:

Նա մի քանի անդամ համբուրեց, գնացավ չն հոռու, յետ եկաւ նայեց:

— Ես խելոյն կը գամ, — ապաց և արագ դուրս գնաց:

Երեխան չոած աչքերով նայում է ինձ: Ես թէն չէի սիրում շատ փոքրիկ երեխաներ, բայց այս մէկը, սրա մէջ լաւ բան կար, այնպէս սպիտակ հարթ մորթ ունէր. փոքր երեխաները միշտ կարմիր են լինում, որից ես զգուշացի եմ. սա նման չէր նրանց:

— 1... 2...

Երկրորդ զանգը.

Երեխան գրկիս՝ ես մօտեցայ պատուհանին. արդէն սկսել էի անհանգստանալ, որ խեղճ կենը կարող է ուշանալ:

— 1... 2... 3...

Երրորդ զանգն էլ խփեց. մի վայրկեան էլ լավեց սուլոցը, և գնացքը շարժվեց առաջ դանդաղ ու հետզհետէ արագ:

— Ինչ եղաւ...

Երեխան գրկիս՝ ես մնացել էի կանգնած:

— Ինչ եղաւ:

Բոլորը վեր կացան, այս ու այն կողմ նայեցին. մէկը դուրս գնաց դուրսը նայելու... Անցաւ էլի հինգ րօպէ, երեխայի մայրը չը կար. ես շատ յիմար դրութեան մէջ էի. երեխան գրկիս՝ մայրը չը կար:

— Չը կայ, — հարցրի հարեանիցս, որը գնացել էր դուրսը նայելու:

— Չէ:

— Կօնդուկտօրին պիտի ասել, գուցէ վազօնը շփոթել է:

Կօնդուկտօրին ասացինք. նա էլ փնտռեց ամբողջ գնացքում օբերի հետ. չը կար ու չը կար:

— Մի դժբաղդութիւն պատահած չը լինի խեղճին:

— Ինչ դժբաղդութիւն. չէ որ եթէ մի բան լինէր՝ կիմանայինք:

— Ի հարկէ. ապա ինչ եղաւ:

— Երեւի հէնց այդպէս էլ արել է, թողել է ու գնացել:

— Ինչպէս թէ...

— Շատ պարզ է. ձգել է ու գնացել: Անցեալ տարի էլ մի այդպիսի դէպք պատահեց. ապա նայեմ:

Նա առաւ իմ գրկից երեխային, ցած դրեց և սկսեց խուզարկել երեխայի շորերը:

— Ահա, գտայ:

— Ինչ բան:

Նամակ:

Վազօնում եղողները հաւաքվել էին մեզ մօտ, բոլորն էլ զարմացած ու չարացած:

— Ինչ լրբութիւն է, — կանչեց մէկը:

—Ծնունդ են ու թափթփում շան լակոսնե-
րի նման:

—Ի՞նչ անեն. ինչո՞վ պահեն. հեշտ է մեղա-
դրելը—ասաց մէկը, ձեռքով արեց ու գնաց:

—Ապա տեսէք ի՞նչ է գրված:

Ես վերցրի նամակը.

«Բարի մարդիկ, չը թողնէք սրան:

«Ծնվել է 1902 տ. փետրվարի 14-ին, ա-
նունը Սերգէյ: Մնաս բարով, թշուառ ձագուկ.
Երբ մեծանաս՝ չանիծես մօրդ. ես ուրիշ կերպ
չէի կարող վարվել: Նզովիր հօրդ... Ես շատ եմ
լաց եղել, եւ շատ բան պատրաստ էի զոհել...
բայց ուրիշ կերպ վարվել չեմ կարող... չեմ կա-
րող... ներիր... ներիր... ես չը գիտեմ ինչ եմ
անելու առանց քեզ...»

ՉՐԻ ԹԷՅԱՐԱՆ

Որտեղ էր քնել, չգիտեմ:

Ես նրան պատահեցի արագ դէպ հրապա-
րակ զնալուց, ուր ընկերութեան թէյարանն էր,
որտեղ ամեն օր հաւաքւում էին անփող մարդիկ
ու ձրի թէյ ու մի կտոր հաց էին ստանում:

Արդէն երեք ամիս էր, որ խօլերայի պատ-
ճառով այդ և դրա նման թէյարաններ գոյու-
թիւն ունէին:

Գնում էր ժպիտը դէմքին և գոհ, որ
այդ տարափոխիկ հիւանդութիւնը կայ և, այդ
հիւանդութեան շնորհիւ, ինքը ամեն օր կարողա-
նում է տաք թէյ խմել:

Քամին խաղում էր նրա պատառոտած զգեստ-
ների հետ, տեղ-տեղ մերկացնում նրա կեղտոտ
մարմինը, թէև ոտներին մի ինչ որ կոշիկ նման
բան կար, բայց համարեա բոքիկ էր. մազերը եր-
կայն, կեղտոտ և զզգւած:

Նա այնպէս լաւ է զգում իրեն թէյատանը:

Նա նստում է թէյի սեղանի առաջ, և նրան
ծառայում են: Նա երբեմն մինչև անգամ հրա-
մայում էր, բարկանում, երբ ուշացնում էին,

կամ թէյը շատ բաց էր լինում, ինչ անենք, որ ձրի է...

Նա արագացրեց քայլերը, որ որքան կարելի է շուտ տեղ հասնի ու նստի իւր սիրած տեղում:

Նա արդէն պատկերացնում էր իրեն նստած սեղանի մօտ, տաք թէյը հացի հետ առաջին. մի ակամայ ժպիտ երևաց նրա դէմքի վրայ:

Արդէն երևում էր թէյարանը, բայց նա չհկատեց սովորական աշխոյժը, որ միշտ լինում էր թէյարանի շուրջը սովորաբար այդ ժամին:

Դեռ հեռուից նա պարզ տեսնում էր փայտեայ թէյարանը, բայց ինչ էր կատարում թէյարանի ներսում, նա պարզ չէր որոշում:

Քանի մօտենում էր նա, աւելի լաւ էր տեսնում, որ մի ինչ որ բան է պատահել, որը ինքը չգիտէ: Ամենից առաջ նա հկատեց, որ ջրի տակառը չկար, որը այդ ժամերին անպայման լինում էր թէյարանի առաջ...

Նա սկսեց համարեա վազել...

— Գուցէ մի բան է պատահել... թէ ինչ կարող էր պատահել, նա այդ չէր գիտակցում:

Բայց եթէ թէյարանին մի վտանգ է սպառնում, նա պատրաստ է իւր կեանքը վտանգի ենթարկելով պաշտպանել:

Նա կանգ առաւ թէյարանի առջև և ոչինչ չհասկացաւ. ինքնաեւ չկայ, չկան հաց, թէյ

բաժանող մարդիկը, ոչինչ չկայ, մի միայն տախտակի պատերն ու նստարաններն են մնացել:

Մի քանի մարդ նստած հողէ յատակի վրայ, լուռ աննպատակ իրար էին նայում: Նա ճանաչում էր դրանց, թէև երբէք չէր խօսացել հետները, բայց համարեա ամեն օր տեսնում էր: Մի քանիսն էլ թէյարանի պատերի տակ շինած տախտակէ նստարանների վրայ երեսի վրայ փռած քնել էին:

Նրան թւաց, թէ երազում է և աչքերին է երևում, նա չհասկացաւ, ինչ է նշանակում այդ փոփոխութիւնը, մոլորած այս ու այն կողմը նայեց ու մնաց անշարժ:

Նա երբէք այդպիսի ծարաւ չէր զգացել, երբէք այդպիսի կարիք չէր զգացել տաք թէյի, այնքան տաք, որ թոքերը այրէին, նա պատրաստ էր միմեանց ետևից 10 բաժակ դատարկել, մինչև յագեցնի ծարաւը:

Նա լուռ կանգնած էր, յանկարծ աչքին ընկաւ մի քանի տեղ թէյարանի պատերին թղթէ կտորներ. նա թէև կարգաւ համարեա չգիտէր, բայց արագ մօտեցաւ և սկսեց տառերը կապելով կարգաւ:

— Ուզում ես առնել:

Քամի ծաղուկ դարձաւ նստողներից մէկը նրան:

Նա ոչինչ չպատասխանեց, նայում էր տա-

ռերին և ոչինչ չէր հասկանում, նա աչքերին չէր ուզում հաւատալ, ոչ էլ լսածին։

— Ծախում են... ինչպէս... ուրեմն պէտք է քանդեն... ինչո՞ւ... իսկ որտեղ նա պէտք է այսուհետև թէյ խմի։

— Շատ մի նայիր. աչքերդ կփշանան։

— Անցաւ մեր երկրային երջանկութիւնը։

— Շուն շան որդիք, մեծ բան էր, մի բաժակ թէյ. էին տալիս, կստակէին։ Հայհոյեց մէկը, թէ և չգիտէր ում է ուղղա՞ծ իր հայհոյանքը։

— Բայց ինչու են հաւաքել... գոնէ ասէին որ հաւաքելու են։

— Ինչո՞ւ... հաւաքել են, էլ չեն ուզում ձրի հաց է տան, թէյ տան, ասում, են աշխատեցէք ու կերէք։

— Բայց ինչո՞ւ։

— Սարսաղ... ինչո՞ւ... ի՞նչ, կարծում էիր, քեզ համար են մտածում թէ ինչ է, թէ կարծում ես, հօրդ խէրին էին ձրի հաց ու թէյ տալիս։ Վախենում էին, որ մենք հիւանդանանք ու իրանց էլ վարակենք, դրա համար էլ իբր թէ մեզ համար սրտացաւութիւն էին անում... յիմա խօսելը վերջացաւ, էլ վախենալու բան չունեն, հաւաքել են ու տախտակներն էլ ծախում են. թէ ուզում ես, առ։

Նա կամաց կամաց հասկանում էր խօսելը,

վերջացել է, էլ չեն վախենում... էլ թէյ չեն տալու, ու տախտակներն էլ ծախում են...

— Մենք ենք մեղաւոր, որ դրանց տա՞ծ ուղորմութիւնը ընդունում ենք, իրանք էլ հօ չեն ազատւիլ։

— Տղերք, կանչեց յանկարծ մէկը, տեղից բարձրանալով — եկէք բունտ սարքենք։

— Որ ինչ՞։

— Ասենք, թող թէյ տան... պահանջենք։

— Ումնի՞ց։

— Ումնի՞ց։

— Հա՞...

Նա ոչինչ չպատասխանեց, քարշ գցեց գլուխը և կարծես մոռացաւ և իւր առաջարկը և ընկերոջ հարցը...

Նա գիտէր, որ ինքը ծարաւ էր ու քաղցած, բայց ումնից պահանջել նա, այդ չգիտէր։

Կամաց — կամաց հաւաքւում էին և ուրիշները, սովորական յաճախորդները, և հայհոյելով կամ գնում էին, կամ նստում թէյատան պատերի մօտ, իրանք էլ չգիտէին ինչու։

ԱՇՆԱՆ ԾԱՂԻԿՐ

Նա գիտէր: որ ինքը այլևս երիտասարդ չէր, որ կորցրել էր թարմութիւնը: Նա արդէն դադարել էր երազել և հաշուել էր այն մտքի հետ, որ մի կերպ քարշ կտայ այս մնացած կեանքն էլ:

Նա յիշում էր, որ երբ դեռ 16 տարեկան էր, աշխոյժ էր, ուրախ, լի յոյսերով: Նա ինքն էլ չնկատեց, թէ ինչպէս անցան տարիները, բայց մի օր սոսկաց՝ նկատելով գլխին երկու ճերմակած մազ, որ արծաթէ թելերի նման փայլում էին սև սաթի պէս սև մազերի մէջ: Նա պոկեց այդ յանդուգն մազերը, որ ժամանակից առաջ էին ճերմկել, և մի խոր հառաչանք դուր թռաւ նրա կրծքից:

Երբ դեռ նոր էին սկսել հատ-հատ ճերմկել, նա պոկում էր, բայց յետոյ նա սկսեց ներկել, երբ արդէն անհնար էր դուրս տալ:...

Ինքն էլ չնկատեց, ինչպէս անցան տարիները, և մի օր աչքերը բացեց և տեսաւ, որ տանը մնացած պառուած աղջիկ էր, և սիրտը ճմլեց կրծքի տակ:

40 տարի նա շարունակ սպասել էր, որ ահա կգայ նա, կսիրէ, կփայփայէ. նա կդառնայ տանտիկին, սիրող, շատ սիրող կին: Նրա երեակայութեան մէջ վառ պատկերանում էր նա: Բայց տարիները գլորւել էին միմեանց յետևից, և նա չէր եկել:

Այժմ նա բնակւում է իր մի յարկանի տան մէջ. նա դադարել է երազել. բայց էլի սրտի խորքում նա դեռ հաւատում էր նրա գալուն: Նրա սիրտը մանկան պէս վախկոտ էր. նա դեռ կարմրում էր տղամարդու ամեն մի հայեացքից, թեթև շփումից:

Նա կարծես չէր ուզում հաւատալ, որ կեանքը անցնում է, և արհեստական միջոցներով կամենում էր պահպանել իր թարմութիւնը: Նա խնամքով ներկում էր մազերը, գնում էր այն բոլոր՝ ինչ գտնում էր լրագրական յայտարարութիւնների մէջ, ինչ լսում էր իր ծանօթներից, որոնցով նա ուզում էր դադարեցնել բնական թառամելը:

Բայց ոչինչ չէր օգնում և պարզ տեսնում էր, ինչպէս օր օրի վրայ դէմքի կաշին կնճռոտում է, կորցնում թարմութիւնը: Եւ նա յուսահատւած դէն ձգեց բոլոր միջոցները և թողեց որ կեանքը գործը կատարէ. նա փակեց իր մի յարկանի տանը իր պառաւ աղախնու և ծնրացած մոխրագոյն կատուի հետ:

նամակը, նայեց ծրարին. աչքերը սևացան, նա էլի ընկաւ բարձերի վրայ:

Մի քանի վայրկեան նա մնաց այդ դրութեան մէջ:

— Զոհար, շնչաց նա:

Աղախինը մի ձեռքով բաժակը մօտեցրեց նրա շրթունքներին, միւսով պահեց գլուխը. նա մի քանի ուժաւ խմեց, սրբեց շրթունքները, մի խոր շունչ քաշեց ու պահեց տեղը:

Նեարդային կերպով պատուեց ծրարը: Նամակը նրանից էր: Նա ներդում էր խնդրում, որ այնքան անսպասելի էր եղել գնալը, որ չէր կարողացել գալ «մնաք բարով» ասելու և խնդրում էր, որ 300 ըուբլի տար ընկերոջը՝ որ ուղարկի իրեն. վերջում խնդրում էր աղօթել, որ Աստուած պահպանէ իրան պատերազմի դաշտում:

Նա վերջացրեց նամակը: արցունքները խեղդում էին նրան. իսթերիք կերպով սկսեց լալ. նա լալիս էր, համբուրում նամակը, սեղմում կրծքին:

— Նա դեռ սիրում է ինձ... սիրում է:

Շփոթեալ աղախինը չգիտէր ինչ տնել, ինչպէս հանդստացնէր...

— Օրիորդ... օրիորդ...

— Մաշա, Մաշա, ճշաց նա, ընկաւ աղախնու գիրկը և արցունքների միջից սկսեց ջերմ-ջերմ համբուրել նրան:

Մի քիչ հանդստացած նա ծունկ չոգեց և ջերմեռանդութեամբ սկսեց աղօթել:

VII.

Նա ամենայն ուշադրութեամբ հետևում էր լրագիրներին. դրանով էր ապրում. յաճախ նա գնում էր նրա ընկերոջ մօտ՝ նրանից տեղեկութիւններ իմանալու:

Բայց մի օր նա երբ ձանձրացել էր այդ անհաճելի այցելութիւններից, ուղղակի յայտնեց՝ որ նա սպանւել է պատերազմում:

Այդ լուրը նա լսեց շատ սառը, լաց չէղաւ, դունատ, լուռ ոտի կանգնեց, առանց ոչինչ ասելու դուրս եկաւ սենեակից:

Ամեն ինչ շարդուփշուր եղաւ, երազները թառամեցին. այժմ նա նման էր ծովափում ընկած կոտորած նաւի:

Նա խորը կերպով զգում էր, որ իր կեանքը վերջացաւ. բաղդը մի անգամ էլ ուզեց ծաղրել նրան, մի անգամ էլ նրան ապրելու յոյս տուեց. բայց շուտով էլ խլեց, կարճէս աւելի խորը զգացնել տալու խոր վիշտը, իր մենակութիւնը:

Բայց նա օրհնում է նրա պատահելու ժամը. նա երջանիկ եղել է, ինչ անենք, որ դա միայն մի քանի օր էր. այդ էլ բաւական է. նա տեսել է երջանկութիւն:

մի վայրկեան քարացած մնաց հայելու առաջ
գլխարկը ձեռքին, ապա նետեց գլխարկը մի
կողմ և արագ դիմեց դէպի դուռը, որ սղմի
նրան իր կարօտած կրծքին, էլ երբէք, երբէք
բաց չի թողնիլ... Նա թող սպանի նրան, միայն
չթողնի նրան մենակ՝ որ առանց նրան ապրել
չէր կարող:

Նա չսպասեց աղախնուն, ինքը վազեց բա-
նալու դուռը և շէմքի վրայ հանդիպեց նրա ըն-
կերոջը. նա վախեցած մի քայլ յետ-յետ գնաց:

— Որտեղ է նա:

Տղան ոչինչ չպատասխանեց, անցաւ սե-
նեակ, մի կողմ նետեց ձեռքին բռնած գլխարկը,
վերարկուն ու նստեց բազկաթոռի վրայ:

— Օհ, ինչ յոգնել եմ:

— Ի՞նչ է պատահել նրան... Ռըր է նա:

— Ո՞վ, կարծես չհասկանալով՝ անտարբեր
հարցրեց նա:

— Նա, Սերգէյը:

— Նա գնաց... տարան:

— Գնաց... տարան...

— Տարան պատերազմ:

Նա մի քանի վայրկեան լուռ նայեց աղա-
յին, որ այդպէս անտարբեր կերպով ասում էր
այդ. մի քանի քայլ յետ-յետ գնաց և ուշաթափ
ընկաւ գետին:

VI.

Մի շաբաթ էր անցել. նա հիւանդ պառկած
էր անկողնում. ոտներին մօտ նստած էր նրա
պառաւ աղախինը:

Անկարելի էր նրան ճանաչել. գունատ, նի-
հարած աչքերը խորն ընկած. այդ մի շաբաթում
նա 10 տարով աւելի ծերացած էր երևում:

Երկուսն էլ լուռ էին: Պառաւ աղախինը
շատ էր աշխատել մխիթարել, բայց յուսահատ-
ւել էր ու լուել:

Ոչ մի շշուկ. չորս կողմը լուռ էր. լսու-
մ էր օրիորդի թոյլ շնչառութիւնը այնպէս, որ
զանգի ձայնը այդ լուռութեան մէջ թնդանօթի
հարւածի չափ ուժեղ թնդաց:

Աղախինը դանդաղ բարձրացաւ և գնաց
դուռը բանալու:

Հիւանդն էլ լսեց այդ ձայնը. նա բարձրա-
ցրեց գլուխը և սպասում էր թէ ով է յիշել ի-
րեն. նրա դէմքի վրայ խաղաց մի թեթեւ յոյս
և էլ մարեց:

Մտաւ աղախինը մի նամակ ձեռքին. աղջ-
կայ սիրտը սկսեց ամուր բաբախել՝ այնքան ա-
րագ, որ նա ոչ մի խօսք չկարողացաւ արտա-
սանել... Նա համարեաւ խլեց աղախնու ձեռքից

տեսնելով այդ պառաւած աղջկայ կիրքը, բայց այժմ ինքը զգում է մի անդիմադրելի կիրք, որ մոռում էր դէպի նոյն այդ պառաւած աղջկիւ, որը զուցէ առաջին անգամն է, որ այդպէս այրւում, դողում է սիրոյ կրակից, ու զուցէ երբէք չի զգացել սիրոյ քաղցրութիւնը... Գուցէ հէնց այդ հետաքրքրութիւնն էր, որ այդպէս մի անգամից վառեց նրա ցանկութիւնը, և մի տեսակ ինքնամոռացութեան մէջ ընկաւ նրա գիրկը:

V

Այն երեք օրը, որ նա ապրեց նրա հետ, նրան մոռացնել տւին իր կեանքի բոլոր դառնութիւնները:

Վերջապէս նա տեսաւ իր երազը իրականացած:

Նա սիրում էր և սիրւած էր՝ և այն էլ մի գեղեցիկ երիտասարդ տղայ, որին երբէք չէր երազել:

Նա անհամբեր սպասում էր նրան, նա նըստած էր պատուհանի առաջ: Ինքնաեռը վաղուց պատրաստ էր: Սեղանի վրայ դրւած էին ամեն տեսակի քաղցրեղէններ:

Նա լուռ նստած էր. ամեն մի կառքի ձայն

լսելուց նա ցնցւում էր, անհամբեր սպասում էր կանգ կառնի՝ թէ ոչ:

Նշանակւած ժամից վաղուց անցել էր, բայց նա չկար. անհամբերութիւնից նա ոտի ելաւ ու նեարդային սկսեց պտտել սենեակի մի անկիւնից միւսը: Նա պատրաստ էր երեխայի նման լալու:

Նա կանչեց աղախնուն, պատուիրեց նորոգել հանգած ինքնաեռը, ինքը ընկաւ: զահաւորակի վրայ և երկու ձեռքով ծածկեց դէմքը:

Սղախինը զարմացած նայեց իր տիրուհուն, ուզեց բան ասել, բայց չստաց. լուռ՝ վերցրեց ինքնաեռը և դուրս գնաց:

Այդ օրը նա իզուր սպասեց, իզուր սպասեց երկրորդ, երրորդ օրը. նա չկար:

Յուսահատութիւնից նա պատրաստ էր գլխի մագերը փետտել, չանգլտել. դէմքը, մատերը կրծոտել:

Ո՞ւր գնար, ումնից հարցնէր, ո՞րտեղ տեսնէր նրան:

Նա անկարող է ապրել առանց նրան:

Նա ոտի կանգնեց, վազեց իր սենեակը, սկսեց արագ հագնւել. նա կգտնի նրան, որտեղ որ լինի. զուցէ հիւանդ է. զուցէ նա էլ տանջւում է իրեն տեսնելու տենչով:

Արդէն պատրաստ էր դուրս գալու՝ երբ լսեց զանգի ուժեղ ցնցում ու կանգ առաւ, ան

— Ո՞ւր է Վաստն, նա ինչո՞ւ չեկաւ։

— Ամբողջ օրը չեմ տեսել, չգիտեմ ուր է կորել... ինձ շատ հարկաւոր էր նրան տեսնել, շատ... ինձ հարկաւոր էր...

— Ի՞նչ է պատահել ձեզ, դուք այնպէս յուզւած էք երևում...

— Ա՛խ, ոչինչ... ոչինչ։ Ուղղակի անիծեալ կեանք է. մի ինչ որ 200 ընկեր, ո՛չ մի տեղից չկարողացայ գտնել, որ շարունակ այդ անպիտանի երեսին. այժմ ուզում է մուրհակը դատարան տանել։

— Ինչո՞ւ ինձ չէք ասել... էլ որ օրւայ համար է բարեկամութիւնը... ամօթ ձեզ...

— Ա՛խ, ի՞նչ էք ասում, դուք առանց այն էլ շատ էք օգնել մեզ։

— Դատարկ բան է... Ես իսկոյն...

Նա արագ անցաւ միւս սենեակը և երկու ընկեր չանցած երկու թղթադրամ ձեռքին ներս մտաւ։

Երիտասարդ պարոնը արագ մօտեցաւ նրան, բռնեց նրա ձեռքը և սկսեց համբուրել։

— Դուք փրկեցիք իմ պատիւը։

Թղթադրամները ընկան աղջկայ ձեռքից. նա դողում էր ամբողջ մարմնով։

— Ձեզ ի՞նչ պատահեց։

— Ոչինչ, ոչինչ, կանցնի... ուշքի գալով 22նշաց նա ընկնելով բազկաթոռի մէջ։ Նրա

կուրծքը արագ բարձր ու ցածր էր անում... Նա բացեց աչքերը, նայեց նրան և յանկարծ բոլորովին անսպասելի կերպով նա ծունկ չոգեց, բռնեց նրա ձեռները և կրքոտ սկսեց համբուրել։

— Ի՞նչ էք անում... ի՞նչ էք անում։
Նա լուռ, գունատ ոտի կանգնեց և լայն բացած աչքերով նայեց նրան, կարծես չհասկանալով իր արածը. յանկարծ նա երկու ձեռներով ծածկեց դէմքը, կարծես ամաչելով իր սիրուց։

— Ներեցէք... Ներեցէք... Հազիւ լսելի 22նշաց նա մեռելի նման գունատ։

Մի ընկեր տիրեց լուռութիւն։
Երիտասարդի աչքերը փայլեցին. նա հասկացաւ, ուզեց գրկել նրան, միանգամից համբուրել նոյն իսկ շրթունքները, բայց նայեց նրա թառամած դէմքին և յետ քաշւեց։

Մի վայրկեան երկուսն էլ լուռ էին. տղան վերցրեց նրա ոչ այնքան թարմ բայց դեռ գեղեցիկ ձեռքը համբուրեց։ Օրիորդը դողաց, այդ դողը կարծես էլեքտրական թելով անցաւ տղայի ամբողջ մարմնով, աչքերը փայլեցին, ամբողջ մարմնով զգաց մի տեսակ ջերմութիւն. նա այլևս չէր կարողանում իրեն հաշիւ տալ. նա նայեց նրան. այս անգամ նա նրան աւելի գեղեցիկ թւաց։ Մի քանի ընկեր անցաւ նա զգաց։

ռաջարկելու նրան իր կինը լինել... Ամբողջ գիշերը նա անքուն անցկացրեց, երազեց իր ապագայ կեանքը, երբ արդէն ամուսնացած կլինի...

Բայց միւս օրը փեսացուն փոխանակ ինքը գալու տեսնելու իր նշանածին, մի մարդու հետ ուղարկեց իր հրաժարականը, պատճառաբանելով աղջկայ տգեղութիւնը, և պահանջում էր 10,000 ռուբլի. պակաս չի համաձայնելի:

Նրա օժիտը միմիայն 5,000 էր, և գործը գլուխ չեկաւ:

Շատ վշտեր կրեց նա, թաղեց ծնողներին, և ինքը մնաց մեն-մենակ:

IV.

Մի ամբողջ ամիս էր անցել նրանց ծանօթանալու օրից. նրա սէրը օր-օրի վրայ ուժեղացել էր և այժմ նա անկարող է առանց նրան ապրել: Նրա ուրախութիւնը փոխել էր տանջանքների: Երրորդ օրն էր նա նրան չէր տեսել. արդէն երեկոյեան ժամի 9-ն էր, բայց նրանք չկային. եթէ այսօր էլ չգան, նա ուղղակի կխեղագարուի:

Նա շքեղ հագնւած, մազերը գեղեցիկ սանրած նստած էր հիւրասենեակում՝ ընկղմւած դաժան մտքերի մէջ... Գուցէ նա այլևս չգայ. գու-

ցէ նա էլ չի տեսնելու նրան: Արցունքները խեղդում էին նրան:

Յանկարծ նա ամբողջ մարմնով ցնցւեց և գունատւած ոտի կանգնեց. նրա ականջին հասաւ զանգի ձայնը, բայց նա կարծես չէր հաւատում իր լսողութեան... մի ըոպէ նա լուռ քարացած էր տեղումը, սիրտը ամուր բաբախում էր. նա երկրորդ անգամ լսեց զանգի ձայնը, այլևս անկասկած էր. նա արագ դիմեց դէպի դուռը... Նա գիտէր, որ նրանք են. ուրիշ ով կարող է լինել... Եթէ չլինէր այն միւսը՝ եթէ նա մենակ լինի, նա պատրաստ էր ընկնել նրա վզովը, սեղմել իր կրծքին, համբուրել, համբուրել անվերջ...

Մի քանի վայրկեան նա կանգնած էր դռան մօտ մի տեսակ ինքնամոռացութեան մէջ. ոտի ձայն լսելով՝ նա ուշքի եկաւ, արագ վազեց դէպի հայելին, ուղղեց մազերը, հագուստը և գնաց դիմաւորելու նրանց:

Դուռը բացւեց, նա էր մենակ, միւսը չկար...

— Օր. կատերինէ, բարև ձեզ, երևի չէիք սպասում:

— Ո՛հ, ո՛չ... Ընդհակառակը... Ես... Նա չկարողացաւ շարունակել և շփոթւած հրաւիրեց նստել...

Մի ըոպէ երկուսն էլ լուռ էին:

տում էր 16 տարեկան աղջկայ նմանել, իսկ
նրա հետ շատ սիրալիր էին: ...
Նա մի քոպէ կանգ չէր առնում, չէր տա-
տանւում, երբ նրան դիմում էին փողի համար.
նրա քսակը բաց էր նրանց համար. նա չէր թող-
նում, որ երկրորդ անգամ կրկնեն: Երբեմն ինքն
էր հարցնում՝ արդեօք փողի կարիք չունին: Նա
սիրում էր և պատրաստ էր ամեն ինչ զոհել նրա
համար:

Նա աշխատում էր գրաւել նրանց իր ճոխ
հիւրասիրութեամբ, աղաչում էր, որ աւելի յա-
ճախ այցելեն, զանգատւում էր իր մենակու-
թիւնից...

Նրանք գնում էին, և անհամբեր սպասում
էր հետևեալ այցին:

...
- III.
...
Դա նրա երկրորդ սէրն էր:

Առաջին անգամ պատահեց՝ երբ նա դեռ 24
տարեկան էր, այն ժամանակ նա դեռ մենակ
չէր, ծնողները կենդանի էին:

Նա նրան սիրեց հէնց առաջին անգամ, երբ
նրան տեսաւ իրանց տանը, երբ նա եկել էր
խնդրելու նրա ձեռքը: Նա սիրեց նրան: Սիրեց
առանց իրեն հաշիւ տալու:

Նա սիրեց նրան, որովհետեւ նա եկել էր ա-

Համո

Ժ

Համո

Համո

Համո

Համո

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0350403

42042

